

STAREA CULTURALĂ ȘI ECONOMICĂ A POPULAȚIEI RURALE DIN ROMÂNIA

Extras din Golopenția, A. Golopenția S., 1999. Opere complete. Vol. II. Statistică, demografie și geopolitică, A. Golopenția, Golopenția, S., Editor. București: Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, cu adnotări Golopenția S. la sfârșitul extrasului.

Sumar

- I. Perspectiva în care trebuie privită starea populațiilor rurale din Europa/291.
- II. Dualismul culturii populației rurale din România/293 — A. Pătrunderea civilizației moderne/293
1. Pătrunderea științei de carte/293; 2. Gradul de folosire a științei de carte/296; 3. Diferențieri regionale/299. — B. Criza culturii tradiționale și interregul cultural din sate/303.
- III. Suprapopularea și situația economică a populației rurale/303. — A. Structura profesională/303. — B. Populația rurală agricolă: 1. Caracteristicile agriculturii românești/304; 2. Exploatarea agricole rurale și înzestrarea lor cu mijloace de producție/309; 3. Standardul de viață oferit de exploatarea agricole rurale/314; 4. Structura socială a populației rurale agricole/318; 5. Veniturile anexe ale populației rurale agricole/321; 6. Suprapopularea agricolă a României rurale/325; 7. Diferențieri regionale/326. — C. Populația rurală neagricolă/337.
- IV. Ridicarea țăranimii și descongestionarea agriculturii/340.

I. PERSPECTIVA ÎN CARE TREBUIE INTERPRETATĂ STAREA POPULAȚIILOR RURALE DIN EUROPA

Statele naționale din Europa au luat naștere toate prin transformarea *regimului politic feudal* care avusese de principiu structurarea popoarelor pe stări sociale, conducerea lor de monarhul ajutat de nobilime și limitarea raportului dintre conducerea de stat și celelalte stări sociale, la perceperea impozitelor. *Statul național* urmărește, cu totul dimpotrivă, sudarea tuturor stărilor sociale la unitatea unică a națiunii și crearea unei strânse interdependențe între conducători și conduși. Suveranii și guvernanții devin purtătorii de cuvânt ai voinței naționale, iar relațiile dintre ei și popor, bilaterale: poporul contribuie la

cheltuielile conducerii statului, dar o bună parte din aceste cheltuieli sunt afectate îmbunătățirii situației poporului. Căci, de când oștirea de mercenari e înlocuită prin armata națională, iar cuceririle și prăzile, prin producția economică, țăria și bogăția statelor se confundă cu sănătatea, productivitatea și puterea de invenție a poporului.

Decretarea acestei transferări a fost făcută cu ușurință, după ce Europa acceptase ideile Revoluției franceze. *Înfăptuirea* ei concretă, adică înlăturarea deosebirilor dintre fostele stări sociale și integrarea lor în unitatea nouă a națiunii ridica greutatea ce nu puteau fi biruite dintr-o dată. *Ridicarea țăranimilor la nivelul burgheziei* cerea muncă tenace, de decenii și generații. Prea trăiseră izolate, în autarhie spirituală și economică, timp de un mileniu. Aveau trebuințe puține, pe care și le satisfăceau fără ajutor străin. Dispuneau de graiuri proprii, diferite de noile limbi literare; costum specific; cultură bazată pe tradiție orală; tehnici de producție moștenite și rudimentare; aveau o concepție autarhică a vieții economice și terapeutica lor proprie, pe cât empirică, pe atât magică și religioasă.

În *Europa de apus și scandinavo-baltică*, unde starea inițială a țăranimii fusese ceva mai bună și unde această acțiune de transformare a fost pornită mai de mult și cu mijloace mai bogate, idealul „modernizării” sau „civilizării” țăranimii este aproape stins. Acolo, țăranimea a învățat să trăiască, cu diferențe regionale și de stare materială, la standardul și cu atitudinea burgheziei; produce rațional și beneficiază de cuceririle tehnicii; trăiește potrivit prescripțiilor medicinei științifice, participă la cultura națională și la guvernarea națiunii, fiind deprinsă cu cititul și cu scrisul și eliberată de orice complex de inferioritate.

Mijloacele folosite pentru modernizarea țăranimilor au fost peste tot două: instrucția și organizarea economică și sanitară a vieții rurale. *Instrucția*, făcută la școală și cazarmă, urma să familiarizeze cu limba literară și cu folosirea cititului, porți deschise spre însușirea tehnicilor noi de producție și valorificare, spre adoptarea prescripțiilor igienei, spre cunoașterea faptelor națiunii și a năzuințelor conducătorilor ei. *Organizarea economică și sanitară a vieții rurale* oferea tehnicienii necesari (agronomi, veterinari, cooperatori, medici) și instalațiile, ce depășesc posibilitățile țăranimii sau pe care inițiativa individuală încă nu avea curajul să și le asume (căi de comunicație, silozuri, întreprinderi de credit, stațiuni de experiență, ferme-model, dispensare, farmacii).

În *Europa mediteraneană* și de *răsărit*, problema desăvârșirii statului național prin ridicarea țăranimii este încă în curs de soluționare¹. Datorită faptului că aproape toate popoarele din aceste părți ale continentului aveau o

¹ În studiul *Țăranii și clasele dirigente* (1895), retipărit în volumul *Studii economice-politice (1890–1930)*, București, 1930, prof. A.C. Cuza dă o amănunțită analiză a transformărilor țăranimii din Vechiul Regat în cursul veacului trecut.

pătură burgheză mai subțire și erau în mai mare măsură rurale, integrarea țărănimilor în statul național primește, în cazul lor, o importanță sporită. În Europa de răsărit, acțiunea de modernizare a mai fost îngreunată și de faptul că, trăind în condițiuni vitrege și departe de focarele în care au fost făcute invențiile ce stau la temelia civilizației moderne, burgheziile locale, înainte de a o putea transmite țărănimii, au trebuit să-și însușească ele însele această civilizație.

II. DUALISMUL CULTURII POPULAȚIEI RURALE DIN ROMÂNIA

Cum la noi acțiunea de ridicare a țărănimii este încă în curs, dualismul culturii populației rurale din România este firesc. Alături de cultura tradițională și-a făcut loc instrucția modernă.

A. PĂTRUNDEREA CIVILIZAȚIEI MODERNE

1. Răspândirea științei de carte

S-a constatat, cu prilejul ultimului recensământ general al populației că, în 1930, mai bine de jumătate (51,5%) din populația rurală mai mare de 7 ani, care număra 11,3 milioane, *știa carte*. Adică putea lua cunoștință de civilizația modernă și să-și însușească cuceririle acesteia².

Știința aceasta era câștigată, în aproape întregimea cazurilor (94,3% din totalul populației rurale mai mari de 7 ani, știutorii de carte) numai în instituția de familiarizare obligatorie cu elementele și spiritul civilizației moderne, care este *școala primară*. Abia 5,9% din locuitorii rurali mai mari de 7 ani știutori de carte aveau pregătirea dată de școli secundare și superioare.

Tabelul 1

POPULAȚIA RURALĂ DUPĂ GRADUL DE INSTRUCȚIE (RECENSĂMÂNTUL GENERAL AL POPULAȚIEI DIN 1930)		
Totalul populației de la 7 ani în sus	11.303.000	100%
Neștiutori de carte	5.490.000	48,5%
Știutori de carte	5.822.000	51,5%
dintre care cu:		
Instrucție extrașcolară	70.000	0,6%
Instrucție primară	5.412.000	47,4%
Instrucție secundară	234.000	2,1%
Instrucție profesională	81.000	0,7%
Instrucție universitară	20.000	0,2%
Alte școli superioare	6.000	+)*

² Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României, 1930*, vol. III, *Știința de carte*, București, 1938.

* Mai puțin decât 0,1%.

Neștiutorii de carte erau mai frecvenți în *grupele de vârstă înaintată* și printre *femei*. Pe când în grupul de vârstă al celor de peste 65 de ani, 77,2% nu știau carte, analfabeții nu reprezentau decât 53,9% în grupul de vârstă al celor de 20–64 de ani și numai 37,5%, respectiv 30,5% în grupul de vârstă al celor de 13–19 și 7–12 ani. Iar în fiecare din aceste grupuri de vârstă, la femei (care prezintă un procent general de neștiutoare de carte de 61,3%, pe când dintre bărbați, numai 35,1% sunt analfabeți) știința de carte e mai puțin răspândită (vezi Tabelul 2). Situație care se datorește, pe de o parte, împrejurării că bătrânii au crescut într-o vreme când rețeaua de școli primare de stat era mult mai rară și, pe de altă parte, concepției, nedezrădăcinate încă nici acum, în multe regiuni, că fetele, menite fiind gospodăriei, n-au ce căuta la școală³.

Tabelul 2

**NEȘTIUTORII DE CARTE DIN POPULAȚIA RURALĂ, PE SEX
ȘI GRUPE DE VÂRSTĂ (RECENSĂMÂNTUL GENERAL AL POPULAȚIEI DIN 1930)**

Grupul de vârstă	Total		Masculin		Feminin	
	Cifre absolute	% din totalul grup de v.	Cifre absolute	% din totalul grup de v.	Cifre absolute	% din totalul grup de v.
Total	5.490.000	48,5	1.936.000	35,1	3.554.000	61,3
7–12 ani	529.000	30,5	221.000	25,2	307.000	36,0
13–19 ani	787.000	37,5	256.000	25,2	532.000	39,0
20–64 ani	3.677.000	53,9	1.228.000	37,4	2.448.000	69,2
65 și peste	478.000	77,2	224.000	69,6	253.000	85,0
Nedeclarată	20.000	—	7.000	—	13.000	—

Funcționarea școlii primare, factorul principal de răspândire a științei de carte în populația rurală, prezintă o seamă de neajunsuri. Cercetările întreprinse la Ministerul Educației Naționale, de prof. *D. Gusti*, în 1932–1933, au îngăduit precizarea multora din ele⁴. Deși învățământul primar e obligatoriu și gratuit, nu toți copiii în vârstă de 7–14 ani sunt *înscriși la școală*.

Orfanii săracilor, nevoiți să intre păzitori la vite, încă de pe la 7 ani, spre a-și agonisi traiul, nu urmează mai nicăieri la școală. Risipirea caselor din anume

³ Problemele răspândirii științei de carte în populația rurală sunt bine evidențiate, în cazul unui sat din Transilvania de nord, de Ing. *I. Measnicov*: *Știința de carte la Leșu-Năsăud*, în „Sociologie românească” II (1937), 7–8, p. 354–358.

⁴ *D. Gusti*, *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor 1932–1933*, București, 1934. Îndeosebi: *Date statistice asupra situației de fapt*, p. 3–356. *Anchetă asupra școlii primare*, p. 357–432 și *Obligativitate și frecvență școlară*, p. 569–595.

regiuni (Munții Apuseni îndeosebi) și depărtarea lor de școală face ca, acolo, o bună parte din copii să nu urmeze la școală. În sfârșit, în regiuni mai puțin obișnuite cu școala și mai puțin convinse de utilitatea ei, cum ar fi întâi de toate Basarabia, numărul celor ce nu-și trimit copiii la școală e atât de mare, încât ar fi cu neputință încasarea amenzilor fără a provoca tulburări.

Dintre copiii înscriși, *nu urmează regulat* decât o parte: mai ridicată în Transilvania și mai scăzută în Basarabia, Vechiul Regat și Bucovina găsindu-se la mijloc. La fete e mai rară frecvența regulată decât la băieți, cum se vede din Tabelul 3⁵. În Transilvania și Bucovina însă, deosebirea dintre procentul fetelor ce urmează regulat și procentul băieților ce urmează regulat este mai mică, pe când aceeași diferență e mare în Vechiul Regat și foarte mare în Basarabia.

Tabelul 3

**ÎNSCRIȘI ÎN ȘCOLI PRIMARE DE STAT RURALE
CU FRECVENȚĂ REGULATĂ (1931/32)**

Regiunea	% din total		Total
	Băieți	Fete	
ROMÂNIA	74,3	66,8	70,8
Transilvania	81,1	77,0	79,1
Bucovina	75,9	73,7	74,8
Vechiul Regat	76,5	66,7	71,9
Basarabia	58,8	44,5	53,1

Pricinile cele mai de seamă ale frecvenței neregulate sunt lipsa de îmbrăcăminte a copiilor iarna și nevoile gospodăriei, care cer, în epoca de muncă intensivă, toamna și primăvara, ajutorul copiilor mai măricei.

Datorită acestei frecvențe neregulate, procentul înscrișilor ce *promovează*, adică ce și-au însușit cele ce urma să le transmită școala, e redus (Tabelul 4)⁶. Cum se poate vedea, școlile din Transilvania și Bucovina dau rezultatele relativ mai bune. Din ele iese numărul proporțional mai ridicat de absolvenți a 7 clase. În Vechiul Regat, atenția învățătorilor și a părinților pare a fi limitată la clasele I—IV, procentul absolvenților în clasele V—VII fiind proporțional redus. Și în această privință Basarabia e la urmă.

Consecința acestui mod de funcționare este *îngrămădirea* unei părți însemnate a elevilor în clasa I-âi, pe care o reîncep de câteva ori, până când au trecut de vârsta școlară⁷.

⁵ D. Gusti, *Un an de activitate...*, p. 576.

⁶ *Idem*, p. 110.

⁷ *Idem*, p. 578–584.

Tălăzuirea aceasta în clasa întâi e mai manifestă în Basarabia unde, în 1931, 32,40% dintre elevii înscriși în școlile primare se găseau în clasa I-âi (în același an școlar, în Bucovina, elevii clasei I-âi reprezentau numai 27% din totalul înscrișilor).

Lipsa unei atenții speciale pentru regiunile cu puțini știutori de carte din partea administrației⁸ și instabilitatea învățătorilor, care evită regiunile mai sărace și cu mai mulți neștiutori de carte⁹, sunt unele din cauzele de căpetenie ale acestor neajunsuri ale funcționării școlii primare rurale de stat¹⁰.

2. Gradul de folosire a științei de carte

Populația rurală folosește însă puțin știința de carte de care dispune. Ancheta sociologică întreprinsă în vara anului 1938 de echipele Fundației „Principele Carol“, în 60 de sate¹¹, a arătat că în bibliotecile publice cu un total de 19.000 cărți din 29 de sate cu 50.000 locuitori, în anii 1930–1938, în medie au fost anual 2.300–4.200 persoane care au citit fiecare, în medie, 2–3 volume pe an. Dar și atunci când se citește, se caută mai puțin cărțile de *instrucție tehnică, economică și sanitară*, a căror folosire constituie unul din obiectivele de căpetenie ale acțiunii școlare de stat, și mai mult cărțile *religioase și literare*. Compoziția bibliotecilor din casele țăranilor evidențiază destul de bine această orientare a interesului cititorilor rurali. Bibliotecile găsite în 1.746 gospodării țărănești și inventariate cu prilejul anchetei pomenite mai sus, erau compuse din 35,9% cărți literare, 23,9% cărți școlare, 17,9% cărți religioase, 9,2% cărți istorice, 7,7% economice, 5,4% calendare¹².

⁸ Ing. I. Measnicov, *Raportul între știința de carte și numărul învățătorilor în România*, „Sociologie românească“ II (1937), 2–3, p. 112–119.

⁹ Institut de Sciences Sociales de Roumanie, *Nerej, un village d'une région archaïque*, Monographie sociologique dirigée par H.H. Stahl, Bucarest, 1940, vol. III, p. 15–39; G. Serafim, I. Mocanu et I. Găneț: *L'Ecole*.

¹⁰ Asupra funcționării școlii mai informează: D. Barbu, *Probleme școlare în satele Nișcani, Iurceni și Stolniceni din jud. Lăpușna*, „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia“ I (1938), p. 273–294 și S. Dumitru, *Frecvența la școala primară de stat din comuna Nepos, județul Năsăud, începând de la 1881 până la 1936*, „Vatra“. Revista învățătorilor din jud. Năsăud III (1937), 5, p. 188–194 și IV (1937) 1–3, p. 43–55) (comparația dintre funcționarea școlii confesionale românești dinainte de război și școala de stat de după război iese în favoarea celei dintâi, în acest sat).

¹¹ Institutul de Științe Sociale al României, *60 de sate românești cercetate de echipele regale studențești*, București, 1940, Vol. III, *Starea sanitară și starea culturală* prezentată de Dr. D. C. Georgescu și Anton Golopenția.

¹² Analiza bibliotecilor țărănești dintr-un sat din Lăpușna (în P. Ștefănuță: *Bibliotecile țărănești din Nișcani* (studiu statistic), în „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia“ I (1938), p. 295–328.

Ziare care să îngăduie participarea țăranilor la viața națiunii sunt și ele destul de rare la sate. Astfel, tot ancheta întreprinsă de echipele „Fundației Principele Carol“, în 1938, a constatat că, în 50 de sate, cu 85.000 locuitori, nu se citeau decât 600 ziare și 500 reviste. Aproape jumătate din acestea, 46,6% reveneau instituțiilor rurale și intelectualilor.

Tentativa Caselor Naționale și acțiunea Fundației culturale regale „Principele Carol“, a Astrei, a Societății pentru cultura poporului român din Bucovina și a Astrei basarabene, pentru organizarea de cămine culturale, și-a propus ca prim scop tocmai stimularea populației rurale *adulte* la folosirea științei de carte câștigate în școli și ușurarea procesului de adaptare a populației rurale la împrejurările moderne ale României¹³.

Pricina pentru care se citește atât de puțin la sate se găsește atât în faptul că încă nu a fost găsită o *modalitate efecace de difuzare* a cărților și ziarelor în populația rurală, cât și în sărăcie. Lipsa celei dintâi limitează considerabil roadele activității editoriale desfășurate de Fundația regală „Principele Carol“ (Cartea satului, Biblioteca Albina), Astra (Biblioteca populară a Asociațiunii), Cartea Românească (Cunoștințe folositoare), Universul (Biblioteca agricolă). Factorul sărăcie, care face cu neputință procurarea de cărți pentru un procent însemnat al populației rurale, urmează să-l înfățișăm în capitolul următor, consacrat situației economice.

Cităm aici constatarea făcută cu prilejul întocmirii bugetului a 153 gospodării cu mai puțin de 10 ha, din 60 sate¹⁴; în anul 1937–1938 fiecare din aceste gospodării a cheltuit, în medie, pentru cărți și reviste, sume care n-au depășit în Basarabia 162 lei, în Oltenia și Muntenia 191 lei, în Transilvania, Bucovina și Crișana-Maramureș respectiv 247, 200 și 270 lei, în Moldova 340 lei, iar în Banat, excepțional, 3.322 lei. Pragul acestor cheltuieli medii pentru cărți și reviste se găsea în Transilvania la 5 lei, în Basarabia la 10, în Moldova la 13, în Bucovina la 27, în Banat la 50, în Oltenia și Muntenia la 79, în Crișana-Maramureș la 259 lei.

Deși are acces la civilizația modernă prin cititul pe care l-a deprins și-l deprinde, populația rurală și-a asimilat puțin din această civilizație și recurge

¹³ Acțiunea școlii și a căminului cultural într-un sat din Tighina a fost studiată de D. Barbu, *Starea culturală la Copanca. Școala și căminul cultural*, „Buletinul Institutului de cercetări sociale“, Regionala Basarabia, II (1939), p. 443–484.

¹⁴ Institutul de Științe Sociale al României, *60 de sate românești cercetate de echipele regale studențești*, vol. II, *Starea economică* prezentată de ing. P. Stănculescu și C. Ștefănescu, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

încă în destul de mare măsură la *elementele culturii tradiționale țărănești*¹⁵. Mai accentuată este perseverarea în această cultură, pe tărâmul igienei locuinței, al alimentației și al terapiei, adică în domeniul de activitate al femeilor și al bătrânilor, care ies mai rar din sat și citesc mai puțin. Dar nici în plugărie, în creșterea vitelor și în valorificarea produselor, progresele nu sunt prea rapide. Ele se fac de abia când regiunea întreagă e „contagiată“. Experiențele individuale ale bărbaților cu prilejul serviciului militar, al muncii sezoniere sau în oraș, rămân de cele mai multe ori sterile, cu excepția romanțelor și dansurilor deprinse care se răspândesc. Datorită condițiilor foarte mizere ale vieții țăranilor ce lucrează temporar la oraș, aceștia mai că nici n-au ce aduce la țară când se întorc.

Tabelul 4

**PROCENTUL ÎNSCRIȘILOR ÎN ȘCOLILE PRIMARE DE STAT RURALE,
CARE AU PROMOVAT (1931/32)**

Regiunea	Dintre înscriși au promovat %					
	Cl. I	Cl. II-III	Cl. IV	Cl. V-VI	Cl. VII	Cl. I-IV
ROMÂNIA	46,9	65,5	68,8	44,1	43,2	57,9
Transilvania	53,0	69,3	71,2	60,5	49,0	63,4
Bucovina	47,7	60,7	68,6	68,1	53,0	59,1
Vechiul Regat	44,7	70,1	72,4	33,5	35,5	59,2
Basarabia	30,3	47,4	50,9	24,6	44,9	39,4

Tabelul 5

**CHELTUIELILE MEDII PENTRU CĂRȚI ȘI REVISTE ÎN 153 GOSPODĂRII
CU MAI PUȚIN DE 10 HA DIN 60 SATE**

Regiunea	Cheltuieli medii
Oltenia și Muntenia	79-191
Moldova	10-340
Basarabia	13-162
Banatul	50-332
Bucovina	27-260
Crișana-Maramureș	259-279
Transilvania	5-247

¹⁵ O caracterizare concisă, dar cuprinzătoare, a culturii tradiționale a țărănimii românești a trasat H.H. Stahl, în capitolul de analiză a vieții psihice țărănești din monografia satului Nerej (Institut de Sciences Sociales de Roumanie, *Nerej, un village d'une région archaïque*, București, 1940, I, p. 380-396). Gh. Focșa a arătat coexistența, în sânul acestei culturi, a concepțiilor, atitudinilor și acțiunilor magice, religioase-creștine și pozitivistice (*Aspectele spiritualității satești*, „Sociologie românească“ II (1937), 5-6, p. 197-213).

3. Diferențieri regionale

Știința de carte nu este egal de răspândită pe întinsul României rurale. Cartografierea pe plăși a rezultatelor recensământului din 1930¹⁶ a evidențiat existența atât a unor *centre de știință de carte*, cât și a unor *centre de analfabetism*.

Știința de carte e cu *mult deasupra mediei populației rurale* în următoarele regiuni: a) *Ardealul de sud-est*, al cărui nivel ridicat iradiază și în plășile de munte ale județelor Vâlcea, Argeș, Dâmbovița și Prahova (nuclee: plasa Săcele-Brașov cu peste 90% știutori de carte; județele Târnava Mare și Trei Scaune, având toate plășile, iar județele Sibiu, Făgăraș, Ciuc și Odorhei, având mai multe plăși cu peste 80% știutori de carte); b) *Șesul Tisei*, de la Oravița la Satu-Mare (având ca nuclee mai multe plăși cu peste 80% știutori de carte, în județele Timiș, Arad și Satu Mare); c) *Bucovina de miazăzi și Năsăudul*, în jurul plășilor Dorna și Ștefan cel Mare-Rădăuți (cu peste 70% știutori de carte); d) *Cetatea Albă* în jurul plășii Tarutino (cu peste 80% știutori de carte); e) *Regiunile de colonizare ale județului Brăila și părți din Covurlui, Râmnicul Sărat, Ialomița și Tulcea*, cu peste 70% știutori de carte.

Regiunile în care se găsesc proporțional *mai mulți analfabeți* decât este media țării, sunt: a) *Munții Apuseni*, în jurul plășii Vașcău și masivul Poiana Ruscă-Retezat; b) *Maramureșul, Satu-Mare și Someș*, la miazăzi de plășile Iza și Vișeu; c) *Basarabia*, unde nivelul cultural e mai scăzut în Hotin, șesul Bălților și Codru; d) *Durostorul*, cu o prelungire în Caliacra (plășile-nucleu din aceste regiuni posedă mai puțin de 20%, iar plășile împrejmuitoare trec de 30 și 40% știutori de carte); e) *Brâul circumcarpatic Oltenia-Dorohoi*, alcătuit din plăși cu mai puțin de 40% știutori de carte, având drept nucleu o parte din Teleorman, o parte din Ilfov și întreaga Vlașcă, unde știința de carte nu trece de 30%.

Centrele de știință de carte coincid, în ținuturile foste sub stăpânirea austro-ungară, cu regiunile ce adăpostesc frânturi etnice germane și secuiești. Nivelul ridicat al acestora s-a răsfrânt și asupra românilor conlocuitori; dar stadiul evoluat al românilor din Ardealul de sud-est și Năsăud este, întâi de toate, rodul acțiunii școlare masive a Mitropoliilor de la Sibiu și Blaj. În Vechiul Regat, aceste centre se găsesc, fie în județele de munte, a căror bunăstare s-a ridicat prin răirirea populației datorită emigrărilor, fie în regiunile de așezare recentă, unde se găsește un procent însemnat de „mocani“, proveniți din Ardealul de sud-est.

¹⁶ Anton Golopenția, *Gradul de modernizare al regiunilor rurale ale României*, „Sociologie românească“ IV (1938), 4–6, p. 209–217, cu două cartograme.

STRUCTURA PROFESIONALĂ A POPULAȚIEI

Nr. an.	Clase profesionale	Totalul populației	Populație activă		
			Total	Proprietari, muncitori, pensionari	Pasivi
		1	2	3	4
					Cifra
	Total	14.405.989	8.685.998	4.650	2.990.808
1.	Exploatarea solului	12.472.492	7.867.174	4.650	2.785.048
2.	Exploatarea subteranului	123.098	40.561	0	133
3.	Industria metalurgică	149.705	58.245	0	28.129
4.	Industria lemnului	147.454	60.626	0	28.306
5.	Construcții	71.361	27.077	0	9.404
6.	Industria textilă și manufacturii	171.558	90.690	0	55.617
7.	Industria alimentară și băuturi	93.199	38.398	0	14.656
8.	Industria chimică, farmacie, tipar	28.464	9.940	0	1.229
9.	Alte întreprinderi industriale	8.969	3.949	0	78
10.	Credit, Reprezentanță, Agenții	12.578	5.400	0	133
11.	Comerț	271.162	114.021	0	58.186
12.	Transport	189.170	58.608	0	8.606
13.	Instituții publice	328.172	158.478	0	0
14.	Diversa	344.655	115.508	0	2.676
15.	Nedecларate	15.352	17.230	0	6
	Total	100,0	60,3	0	20,8
1.	Exploatarea solului	100,0	63,1	0	22,3
2.	Exploatarea subteranului	100,0	33,2	0	0,3
3.	Industria metalurgică	100,0	38,9	0	18,8
4.	Industria lemnului	100,0	41,1	0	19,2
5.	Construcții	100,0	37,9	0	13,2
6.	Industria textilă și manufacturii	100,0	52,5	0	32,0
7.	Industria alimentară și băuturi	100,0	41,2	0	15,7
8.	Industria chimică, farmacie, tipar	100,0	37,6	0	4,6
9.	Alte întreprinderi industriale	100,0	44,0	0	0,9
10.	Credit, Reprezentanță, Agenții	100,0	43,6	0	2,6
11.	Comerț	100,0	49,3	0	25,2
12.	Transport	100,0	31,0	0	4,5
13.	Instituții publice	100,0	48,3	0	0
14.	Diversa	100,0	39,3	0	0,8
15.	Nedecларate	100,0	48,7	0	0

x = mai puțin de 0,1%.

Populația activă						Populația pasivă (% în total)
Profesiații liberi	Salariați	Ucenici	Alții	Membrii familiei sarcinate	Serviciori	
5	6	7	8	9	10	11
absoluți						
5.186	489.497	28.065	620.359	4.444.254	123.379	5.710.940
%	125.825	172	494.264	4.445.564	57.874	4.604.918
%	18.221	199	16	%	1.592	81.557
%	22.881	5.625	11	772	879	91.460
%	24.244	7.980	608	2.179	1.212	86.828
77	15.997	910	4	284	494	44.294
%	23.867	9.430	21	661	1.103	82.859
%	16.244	1.626	16	2.022	3.654	54.801
%	7.811	171	7	73	449	16.524
%	7.497	264	3	5	102	5.020
%	7.979	62	25	9	1.083	7.088
%	8.220	2.944	264	12.860	11.547	117.141
%	45.630	449	997	88	2.940	170.264
1.618	114.498	194	17.665	%	24.516	169.694
7.525	14.689	864	94.299	16	19.405	209.151
%	7.814	807	11.875	7	725	16.122
Procente						
x	7,3	0,2	4,3	30,9	0,9	29,7
%	1,0	x	4,0	75,3	0,4	16,9
%	31,3	0,3	x	%	1,3	66,8
%	15,3	3,8	x	0,5	0,6	61,1
x	16,5	2,7	0,4	1,5	0,8	58,9
%	22,4	1,3	x	0,4	0,6	62,1
%	17,8	5,4	x	0,4	0,6	47,7
%	17,4	1,7	x	2,4	3,9	58,8
%	29,5	1,4	x	0,3	1,7	62,4
%	39,0	2,9	x	x	1,1	56,0
%	31,6	0,5	0,2	x	8,6	56,4
%	3,6	1,3	0,1	14,2	5,0	50,7
%	24,1	0,2	0,5	x	1,5	69,0
0,5	34,9	x	5,4	%	7,5	51,7
11,0	4,3	0,3	27,4	x	5,6	60,7
%	10,8	2,3	33,6	x	2,1	51,3

x = mai puțin de 0,1.

* Institutul Central de Statistică, Recensământul general al populației României, 1930, Vol. IV. Profesiuni.

Centrele de neștiință de carte se suprapun, în majoritatea cazurilor, pe regiunile-mată ale neamului românesc: se găsesc în Maramureș, Munții Apuseni, Hațeg, Oltenia, Codrul Basarabiei. Celor din Ardeal și Basarabia stăpânirile străine nu le-au acordat grijă: acțiunea școlară întreprinsă după 1917, respectiv 1918, se resimte de faptul că aceste regiuni sunt greu accesibile și foarte slab înzestrate cu construcții școlare. Brâul de neștiință de carte ce duce din Oltenia în Dorohoi este constituit, cu excepția județelor de munte suprapopulate Mehedinți și Gorj, de regiunea de latifundii dinainte de reforma agrară. Cadri-laterul, în sfârșit, este un centru de neștiință de carte datorită prezenței tătarilor.

În centrele de știință de carte acțiunea de stat pentru instruirea poporului a pornit de mai multă vreme și cu mai mare intensitate decât în regiunile dominate de centrele de neștiință de carte. Recensămintele succesive evidențiază acest fapt. Astfel, pe când în Basarabia, la 1897, știutorii de carte de abia erau 19,4%, iar în Vechiul Regat, în 1899, 22,0% ei reprezentau în Transilvania, la 1900, 41,5%. La 1912, știința de carte din Vechiul Regat se ridicase la 39,3%, iar în Ardeal la 51,1%, în Bucovina la 45,2%. În 1930, ea ajunsese în Vechiul Regat la 52,1%, în Basarabia la 38,2%, în Bucovina la 65,7%, iar în Transilvania la 67,3%.

Precum se vede, în cele două decenii dintre 1900–1930 știința de carte s-a răspândit cu un ritm deosebit; cu cel mai accelerat în Bucovina (10,2% în 10 ani), de care ritm Vechiul Regat și părțile foste sub stăpânirea ungurească sunt totuși destul de apropiate (cu 9,3%, respectiv 8,1%); el este mult mai lent în Basarabia, unde știința de carte s-a răspândit numai cu 5,6% în decurs de 10 ani.

Progresele științei de carte după recensământul din 1930 au putut fi constatate în vara 1938, prin ancheta sociologică, întreprinsă cu ajutorul echipei Fundației „Principele Carol”. S-a constatat atunci că în satele cercetate numărul analfabeților a scăzut cu procente ce variază între 1,9% și 35,1%.

De remarcat e faptul că în satele din Basarabia e mai accentuată scăderea aceasta. Așa de pildă, satul Coromaz din Cetatea Albă, care avea în 1930, 78,1% analfabeți, are azi numai 58%; Delacheul din Tighina 33,4%, în loc de 68,5%, Vălenii din Cahul 58,0% în loc de 67,1%, Vancicăuții din Hotin 53,1% în loc de 65,9%.

Judecând după aceste indicii, ne putem aștepta ca recensământul general, din 1940, al populației să constate o scădere considerabilă a populației rurale neștiutoare de carte¹⁷.

¹⁷ D. Gusti, *Starea de azi a satului românesc. Întăiele concluzii ale cercetărilor întreprinse în 1938 de echipele regale studențești*, „Sociologie românească” III (1938), 10–12, p. 433.

B. CRIZA CULTURII TRADIȚIONALE ȘI INTERREGNUL CULTURAL DIN SATE

Situația culturală a populației rurale e îngreuiată prin faptul că încrederea în cultura tradițională s-a clătinat. Vie încă în sufletul și prin faptele bătrânilor și ale femeilor, ea este părăsită de tineri și de majoritatea bărbaților. Aceștia o privesc cu jenă și sunt, în genere, rușinați când le ceri informații asupra ei sau îi surprinzi folosind-o.

Astfel a apărut, în regiunile unde elementele civilizației moderne cu privire la economie, sănătate, înțelegere a lumii și a vieții n-au ajuns să fie însușite, un fel de *interregn cultural*. Cele din bătrâni au fost date la o parte, înainte de a se fi pus în loc ceva nou¹⁸.

Acesta e cazul însă în majoritatea regiunilor țării. Numai cele câteva centre de știință de carte pomenite, locuite adeseori de neromâni, au ajuns la un *echilibru productiv* între cultura lor tradițională și civilizația modernă, comparabil echilibrului care face fala țărănimilor scandinave¹⁹.

Spre a evita pericolul pe care-l constituie nihilismul ce apare astfel, trebuie, pe de o parte, reorganizată instrucția publică în așa fel încât să dea nu numai știință de carte, ci și cât mai multe din elementele civilizației moderne privitoare la economia agricolă, la igienă și la înțelegerea lumii și a vieții; pe de alta, trebuie încetinit ritmul cu care e părăsită cultura tradițională și stabilit un echilibru dinamic între aceasta și civilizația nouă. Acțiunea culturală concepută și întreprinsă de profesorul D. Gusti a demonstrat posibilitatea atingerii acestor obiective.

III. SUPRAPOPULAREA ȘI SITUAȚIA ECONOMICĂ A POPULAȚIEI RURALE

A. STRUCTURA PROFESIONALĂ

Recensământul din 1930²⁰ a arătat că procentul foarte ridicat de 86,8% din populația rurală a României are drept sursă principală de trai agricultura, viti-, pomi- și silvicultura, exploatarea forestiere, pescuitul și creșterea animalelor, adică profesiunile întrunite de statisticieni în categoria *exploatarea solului*. Dar, de pe

¹⁸ Un aspect al acestei stări a fost conturat de Dr. P. Bartoș, *Criza terapeutică în satele românești*, „Sociologie românească“ III (1938), 7–9, p. 369–372.

¹⁹ Un caz de astfel de echilibru productiv înfățișează Romulus Cotaru, *Etica Drăgușenilor. Criteriile morale și filozofia practică în satul Drăguș-Făgăraș*, „Sociologie românească“ III (1939), p. 310–338.

²⁰ Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României 1930*, vol. IV, Profesioni.

urma pescuitului trăiesc numai 27.1 mii de persoane, iar exploatările forestiere nu hrănesc decât 128.9 mii (în parte urbani, în ambele profesii), încât totalul acestor profesii nu depășește decât cu puțin 1% din întregul categoriei „exploatarea solului“. Astfel fiind, categoria aceasta reprezintă, în structura economică actuală a României rurale, aproape fără excepție, *agricultura* în înțeles larg, adică plugăria, creșterea animalelor, viti- și pomicultura. *Șapte optimi din populația noastră rurală au deci drept sursă principală de trai agricultura în înțeles larg.*

Profesiunile neagricole sunt izvorul principal de venit abia a 13,4%, adică a ceva mai mult de o optime dintre locuitorii rurali. Nici una din aceste categorii de profesii (vezi Tabelul 6) nu întrece 4% din populația rurală. Categoriile industriale, care cifrează totalizate aproape 6%, sunt alcătuite din componente foarte deosebite din punctul de vedere social: industriași, funcționari particulari, meseriași rurali, mineri și muncitori de fabrică. Categoriile profesionale mai omogene (ale funcționarilor în instituții publice, ale comercianților, ale celor ce lucrează în întreprinderile de transport, C.F.R. cu deosebire) se cifrează respectiv la 2,3%, 1,6% și 1,3%.

B. POPULAȚIA RURALĂ AGRICOLĂ

1. Caracteristicile agriculturii românești

Agricultura, de care atârnă situația economică a marii majorități a populației rurale, face din țara noastră unul din *furnizorii de cereale recunoscuți ai pieții europene*; cerealele reprezintă obișnuit circa 30% din exportul României. Produsele animale găsesc mai greu deosebiți peste graniță, deoarece aprovizionarea cu astfel de produse este făcută, întâi de toate, de țările mici agricole ale Occidentului.

Tabelul 7

MODUL DE FOLOSIRE A TERITORIULUI ROMÂNIEI (1937 ȘI 1938)*

Categoriile de terenuri	1937		1938	
	Cifre absolute mii de ha	%	Cifre absolute mii de ha	%
Total	29.505	100,00	29.505	100,0
Suprafața folosită agricolă	19.763	67,0	19.570	66,4
Terenuri arabile	13.941	47,3	13.874	47,0
Fânețe naturale	1.870	6,3	1.787	6,1
Pășuni	3.293	11,2	3.260	11,0
Livezi cu pomi	290	1,0	281	1,0
Vii	369	1,2	369	1,3
Păduri	6.584	22,3	6.584	22,3
Vetrele satelor și orașelor				
Drumuri, terenuri industriale și degradate	1.801	6,1	} 3.351	} 11,4
Ape, bălți, inundabil	1.020	3,5		
Terenuri nerecenzate	337	1,1		

* Institutul central de statistică, *Statistica agricolă a României în 1937*, București 1938, pp. 39–40 și *Statistica agricolă a României în 1938*, București 1939, pp. 2–3.

În consecință, agricultura noastră este *precumpănitor cerealieră*.

Din teritoriul României, două treimi sunt *destinate agriculturii* (Tabelul 7), iar din suprafața folosită în mod agricol, mai bine de două treimi sunt înșămânțate. Fânețele naturale și pășunile ocupă de abia un sfert, iar livezile de pomi și viile nu totalizează decât 2,5% din suprafața agricolă. Terenurile arabile, la rândul lor, sunt cultivate cu cereale în proporție de 80%, câte 4% cu plante alimentare și cu plante industriale, în proporție de 6% cu fânețe cultivate, 6% rămânând ogoare. Dintre cereale, se cultivă în mai mare măsură *porumbul* (45%), *grâul* (30%) și *orzul* (13%).

Producția la hectar de cereale a agriculturii românești este foarte scăzută în raport cu producția agriculturii din țările Europei occidentale și de mijloc, adeseori mai joasă chiar decât cea a unora din țările învecinate.

Astfel, în media anilor 1933–37 grâul a produs, la ha, 9,1; porumbul, 7,4; ovăzul, 8,2 și secara 9,3 chintale. În același interval însă producția medie la ha a grâului era, în Danemarca și Olanda, de respectiv 31,3 și 39,6 q; în Anglia și Germania de 22,8, respectiv 22,2 q; în Ungaria de 13,9; în Bulgaria și Iugoslavia de 11,9, respectiv de 11,1 q. Iar producția medie la ha a porumbului, de 10,1 q. în Italia, de 16,9 în Iugoslavia, de 12,8 în Bulgaria²¹.

Tabelul 8

REPARTIZAREA SUPRAFETEI ARABILE DUPĂ CULTURI ÎN 1937 ȘI 1938*

Cultura	1937		1938	
	Cifre absolute mii ha	%	Cifre absolute mii ha	%
Total	13.941	100,0	13.874	100,0
Cereale	11.488	82,4	11.387	82,1
Grâu	3.577	25,7	3.927	28,3
Porumb	5.089	36,5	5.034	36,3
Orz	1.511	10,8	1.251	9,0
Ovăz	781	5,6	649	4,7
Secară	460	13,4	478	3,4
Plante alimentare	516	3,7	494	3,6
Plante industriale	503	3,6	488	3,5
Fânețe cultivate	721	5,2	734	5,3
Ogoare	712	5,1	770	5,6

* Institutul central de statistică, *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 39–40, și *Statistica agricolă a României în 1938*, p. 2–3.

²¹ Institut international d'agriculture. *Population et agriculture: le problème du surpeuplement rural* (Conférence européenne de la vie rurale 1939. Contribution de l'Institut international d'agriculture, Doc. Nr. 1) Roma, 1939, p. 17.

Producția aceasta săracă este datorită cu deosebire *lipsei investițiilor*, care să neutralizeze neajunsurile pentru agricultură ale climei din România. Recoltele românești stau cu totul sub *semnul climei*, cum se vede din Tabelul 9, care arată variația volumului a 17 recolte din intervalul 1921–1937. Amplitudinea acestor variații față de medie este de 56,1.

Tabelul 9

CLASIFICAREA RECOLTELOR 1921–1937 DUPĂ VOLUMUL LOR*

Cereale	Foarte bună peste +30%	Numărul recoltelor			Foarte slabă sub -30%
		Bună	Mijlocie	Slabă	
Grâu	—	7	6	2	2
Porumb	1	3	7	5	1
Orz	4	2	1	6	3

* Institutul Central de Statistică, *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 27.

Stocul de animale e prea mic ca să îngăduie *îngrășarea* după nevoie a *solurilor din regiunile subcarpatice, soluri sărace, spălate de ploii*.

Tabelul 10

NUMĂRUL ANIMALELOR DOMESTICE (1935)*

Specii	mii capete	Specii	mii capete
Cabaline	2.166	Porcine	2.970
Catâri	1	Găini	37.001
Măgari	14	Rațe	3.217
Bovine	4.327	Gâște	2.688
Bivoli	193	Curci	682
Ovine	11.838	Bibilici	231
Caprine	409	Porumbei	2.625

* Justin Braghină, *Numărul, valoarea și producția animalelor domestice*, în *Enciclopedia României*, III, p. 508.

În 1935 s-a constatat că România posedă 2,2 milioane cabaline și 4,5 milioane de bovine și bufaline. Raportând acest inventar viu la suprafața exploatată agricol (însămânțat, fânețe naturale, pășuni), revin, de 100 ha, 12 cai și 23 bovine. Tot atunci însă Olanda poseda 109, Danemarca 93, Belgia 88, Germania 71, Franța 45, Iugoslavia 28 bovine, la aceeași suprafață²².

²² Institut international d'agriculture, *Population et agriculture; le problème du surpeuplement rural*, p. 16.

Ameliorațiuni care să pună în valoare prin irigare solurile bogate, dar uscate, din stepă, nu s-au făcut aproape deloc.

Investițiile agricole, foarte scăzute, se reduc la cumpărări de unelte și mașini agricole și la ridicarea minimumului necesar de *clădiri*. Tractoarele și mașinile cu aburi, care să poată înlocui animalele trăgătoare, sunt încă foarte puține: 4,7, respectiv 9 mii în 1935²³; iar mașinile agricole cu tracțiune animală sunt proporționale cu numărul vitelor trăgătoare, adică puțin numeroase și adeseori degradate.

În 1937 agricultura românească posedă 2,3 milioane pluguri, 2,1 milioane grape, 73 mii semănătoare, 86 mii secerătoare²⁴.

Înzestrarea agriculturii noastre cu mașini este foarte redusă. Pe când în România zestrea de mașini agricole ce revine de 1 ha se cifrează la 1.000 lei, ea reprezintă 2.000 lei în Bulgaria, 18.000 lei în Germania și 42.000 lei în Elveția²⁵.

Valoarea la ha a *clădirilor* este, cum au arătat studiile comparative ale Institutului internațional de agricultură din Roma, de ordinul sutei de franci aur, pe când în țările Europei centrale ea este în jurul sumei de 500 de franci aur la ha și în Danemarca trece de mia de franci aur la ha²⁶.

Cerealele românești *nu sunt valorificate în condiții favorabile* pentru producător. E drept că statul menține prețul lor intern deasupra prețului mondial. Primele respective nu profită însă, de cele mai multe ori, decât în mică măsură producătorului, cu toate că sunt foarte modeste în raport cu proporția în care sunt susținute prețurile agricole în Italia, Germania, Franța. În plus, *contravaloarea lor în produse industriale* este scăzută, datorită scumpetei produselor industriale (fie că acestea din urmă sunt importate din străinătate, fie că sunt produse în țară, la adăpostul măsurilor de industrializare). Prof. M. Manoilescu a lămurit, în numeroase rânduri, împrejurarea aceasta.

Posibilitățile de intensificare a agriculturii, prin orientarea ei spre culturile speciale, de plante industriale și alimentare, de pomi roditori și spre creșterea animalelor, sunt limitate prin faptul că piața internă este pe măsura proporției reduse de populație urbană a țării și a nevoilor limitate încă ale acesteia, ca și prin faptul pomenit că debușeele sunt pentru astfel de produse agricole externe

²³ Ministère de l'Agriculture et des Domaines, *L'agriculture en Roumanie, Atlas statistique*, București, 1938, p. 78.

²⁴ Consiliul superior economic, *Aspecte ale economiei românești. Material documentar pentru cunoașterea unor probleme în cadrul planului economic*, București, 1939; Ion Vasiliu, *Agricultura*, p. 76.

²⁵ A. Frunzănescu, *Evoluția chestiunii agrare în România. Privire istorică. Aspecte culturale. Tendințe*, București, 1939, p. 156.

²⁶ N. Cornățeanu, *Cercetări asupra rentabilității agriculturii țărănești*, p. 46.

ocupate de alte țări, așezate mai în apropierea marilor piețe, ori prezintă dificultăți politice.

În adevăr, suprafețele cultivate cu *plante alimentare și industriale* reprezintă, cum am văzut, în 1937, de abia 12,5% din totalul terenurilor arabile, iar, în 1938, 12,4%. Numărul bovinelor e proporțional redus în România și agricultura noastră nu este mai bine înzestrată cu porci. Ea posedă, în 1930, 3 milioane, adică 16 capete la 100 ha de suprafață folosită agricol. La aceeași suprafață, Danemarca posedă 111 capete; Germania 88; Belgia 52; Elveția 40; Ungaria 35; Iugoslavia 22²⁷. Ceva mai însemnat e numărul oilor și caprelor: 12,4 milioane, adică peste 60 capete la 100 ha suprafață agricolă.

Privind agricultura românească în intervalul 1930–1937, putem constata o tendință netă de sporire a numărului mașinilor și uneltelor agricole.

Despre cultura plantelor alimentare, industriale și a nutrețelor, despre numărul animalelor de rentă și producția la ha nu se poate spune același lucru.

E drept că indicele de bază 100 fiind suprafața cultivată, în perioada 1921–1925, cultura mazării a ajuns în 1937 la 358, adică se face pe o suprafață întreit de mare, a verzei la 199, a cepei la 176, a florii soarelui la 250, a rapiței la 192, a cânepei la 136, a inului la 128, a rădăcinilor de nutreț la 265, a trifoiului la 199, a lucernei la 174. În schimb, cultura sfeclei de zahăr și a tutunului, deci a plantelor industriale produse și pentru export, a scăzut la 67 respectiv la 57. Numărul cailor a trecut de la 1,9 milioane în 1927, la 2,2 milioane în 1935²⁸. Numărul bovinelor și al porcinelor este în creștere față de anii de criză 1929–1931, când scăzuse respectiv la 4,1 și 2,4 milioane. Dar numărul oilor și caprelor este într-o scădere lentă și neîntreruptă (13,5 milioane în 1927, numai 12,2 milioane în 1935²⁹). Numărul mașinilor agricole a sporit în modul arătat în Tabelul 11.

Tabelul 11

NUMĂRUL UNELTELOR ȘI MAȘINILOR AGRICOLE CU TRACȚIUNE ANIMALĂ ÎN ROMÂNIA

Denumirea	1927	1937
Pluguri	1.684.400	2.265.000
Grape	1.098.900	2.065.500
Rarițe	319.100	582.400
Semănătoare	42.400	72.500
Mașini de recoltat	55.500	86.300

²⁷ Institut internațional d'agriculture, *Population et agriculture: le problème du surpeuplement rural*, p. 16.

²⁸ Ministerul Agriculturii și Domeniilor. *Statistica animalelor domestice pe anul 1935*, precedată de o introducere de Roman Cresin, București, 1936, p. 7.

²⁹ N. Georgescu Roegen, *Inventarul agricol. Enciclopedia României III*, p. 393.

Producția la ha a cerealelor arată o tendință de creștere înceată, pe care însă oscilațiile datorite climei o acoperă aproape. Mai pronunțată este această tendință în cazul porumbului, care a produs la ha în medie 10,0 q în intervalul 1921–1925, 10,5 q în intervalul 1926–1930 și 10,9 q în intervalul 1931–1935, când au precumpănit recoltele slabe. Grâul, care a trecut în intervalul 1926–1930 la 9,8 q de la 8,6 q la ha în intervalul 1921–1925, a scăzut în intervalul 1931–1935, cu două recolte mijlocii, una slabă și alta foarte slabă, la 8,1 q la ha³⁰.

Tendința acesta de adoptare de culturi intensive, de sporire a inventarului și ridicare a randamentului la hectar se desfășoară concomitent cu *tendința de lărgire a suprafeței arabile*. Aceasta din urmă nu reprezenta în 1921–1925 decât 38,0% din teritoriul țării și a ajuns să reprezinte 47,2% în 1937³¹.

Creșterea menționată constituie manifestarea contemporană a procesului de *extindere a suprafeței arabile*, de pe urma căruia această suprafață, care reprezenta în Vechiul Regat 7% din teritoriu în 1830, a ajuns în 1866 la 16%, în 1900 la 35%, în 1916 la 37%³². Diminuarea lentă a numărului oilor este în legătură cu procesul acesta, care reduce treptat pășunile. Extinderea suprafeței agricole a fost pusă, în ultimii ani, în serviciul *culturii porumbului*. Pe când, în 1921–1925 porumbul ocupa 31,7% din suprafețele însămânțate cu cereale, el a ajuns să dețină, în 1937, 36,5% din aceste suprafețe, deși ele au sporit, între timp, cu 1,7 milioane ha³³.

2. Exploatarea agricole rurale și înzestrarea lor cu mijloace de producție

Populația rurală ce trăiește din exploatarea solului este alcătuită, după cum se vede în Tabelul 6, din 4,6 milioane *întreținuți*, 4,4 milioane *membri de familie* „*auxiliari în agricultură*“, 2,78 milioane *patroni*, 495 mii „*Alții*“, adică *muncitori cu ziua*, 126 mii *salariați* și 4.650 *proprietari, rentieri și pensionari*.

Cu excepția procentului redus al celor ce se ocupă de pescuit și exploatarea forestiere, membrii tuturor acestor grupe trăiesc de pe urma exploatarea ce aparțin patronilor agricoli și grupului de proprietari, rentieri, pensionari. Situația economică a populației rurale agricole este, dar, în funcțiune de *situația*

³⁰ Institutul Central de Statistică, *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 26.

³¹ Institutul Central de Statistică, *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 22.

³² Paul Sterian, *Idealul panromânesc și dezvoltarea economică a țării*, București, 1938, p. 28.

³³ Institutul Central de Statistică. *Statistica agricolă a României în anul 1937*, p. 22.

economică a exploatărilor celor 2.779.196 de patroni și rentieri agricoli rurali (cifra obținută prin adunarea cifrei proprietarilor, rentierilor și pensionarilor, la cifra patronilor agricoli, și apoi, prin scăderea din suma obținută, a totalului celor 7,7 mii, respectiv 8 sute proprietari și patroni în pescuit și exploatarea pădurilor³⁴. Spre a o cunoaște însă pe aceasta, e nevoie să privim măsura în care aceste exploatări dispun de *mijloacele de producție* necesare și să analizăm *standardul de viață* pe care-l oferă.

Repartiția exploatărilor rurale după *suprafața stăpânită* nu se cunoaște³⁵. Rezultatele recensământului agricol din 1930 nu o arată decât pentru totalul de 3,28 milioane al exploatărilor agricole, adică pentru exploătările din mediul rural întrunite cu cele din mediul urban. Pornind de la această repartiție a exploatărilor din ambele medii, se poate însă contura repartiția după suprafața stăpânită, a exploatărilor agricole rurale. Lucrul e cu puțință, întâi, pentru că cifra patronilor și proprietarilor rurali, precum și a patronilor și proprietarilor urbani (128 mii) din exploatarea solului, de la 1930, se apropie de cifra exploatărilor agricole, stabilită de recensământul agricol din același an. El e cu puțință, în al doilea rând, pentru că patronii și rentierii rurali reprezintă 95% din totalul patronilor, proprietarilor și rentierilor agricoli și pentru că structura populației agricole urbane este asemănătoare cu structura populației agricole rurale, proprietarii de exploatări agricole mari trăind în orașe sau în condiții urbane, chiar când aceste exploatări sunt rurale; iar micii agricultori, de la periferie și din suburbane, ducând o viață puțin diferită de cea a agricultorilor rurali cu o avere egală. Putem socoti astfel că distribuția exploatărilor agricole rurale, după întinderea stăpânită, nu e diferită de distribuția generală a exploatărilor agricole, stabilită prin recensământul agricol.

Recensământul agricol din 1930 a constatat că un procent de 74,9% din exploătările agricole ale țării dispun de suprafețe mai mici de 5 ha și 0,4% de suprafețe mai mari de 100 ha. Suprafețele puse în valoare de exploătările ce dispun de între 5–20 ha și 20–100 ha totalizează, respectiv 32,0% și 12,3%, iar exploătările cu mai mult de 100 ha dispun de restul de 27,7% din suprafața pomenită. Deci, exploătările mai mici de 5 ha exploatează în medie 2,2 ha, cele cu 5–20 și 20–100 ha respectiv 8,3 și 35,8 ha, iar cele de peste 100 ha în mijlocie 448,4 ha.

³⁴ Institutul Central de Statistică. *Statistica agricolă a României în 1937*, București, 1938, p. 32, tabela 16, nota 3.

³⁵ Roman Cresin, *Care este structura proprietății agrare din România?*, „Sociologie românească“ II (1937), 2–3, p. 90–95. În acest articol sunt arătate, cu scrupulozitate, dificultățile pe care le prezintă stabilirea acestei repartizări pe baza materialului existent.

**TERENURILE AGRICOLE PE CATEGORII,
DUPĂ ÎNTINDEREA EXPLOATĂRII, ÎN 1930**

Categoriile de exploatare	Exploatarele		Suprafata totala	
	Nr.	%	Ha	%
Total	3.280.000	100,0	19.750.000	100,0
0-5 ha	2.460.000	74,9	5.535.000	28,0
din care:				
0-1 ha	610.000	18,6	320.000	1,6
1-3 ha	1.100.000	33,5	2.200.000	11,1
3-5 ha	750.000	22,8	3.015.000	15,3
5-10 ha	560.000	17,1	3.955.000	20,0
10-20 ha	180.000	5,5	2.360.000	12,0
20-50 ha	55.000	1,7	1.535.000	7,8
50-100 ha	12.800	0,4	895.000	4,5
100-500 ha	9.500	0,3	2.095.000	10,6
Peste 500 ha	2.700	0,1	3.375.000	17,1

Repartiția exploatareilor mai mici de 5 ha a fost precizată prin cifrele obținute cu prilejul întocmirii statisticii din 1935 a animalelor domestice³⁶. Cu ajutorul acestora, s-a putut evalua la 610 mii numărul exploatareilor cu mai puțin de 1 ha; la 1,1 milioane numărul exploatareilor cu 1-3 ha și la 750 mii numărul celor cu 3-5 ha. Procentul de 74,9 al exploatareilor ce dispun de mai puțin de 5 ha este, dar, alcătuit astfel: 18,6% din totalul exploatareilor dispun de 1 ha și, în medie, de 0,52 ha; 33,5% dispun [de] între 1-3 ha și, în medie, de 2 ha, iar 22,8% dispun [de] între 3-5 ha și, în medie, de 4,02 ha.

Suprafețele stăpânite de exploatarele cu mai puțin de 5 ha sunt aproape în întregime lor *însămânțate*, pe când cele stăpânite de exploatarele mai mari prezintă, în raport cu întinderea, proporții crescânde de *păduri și terenuri neproductive*.

Așa, pe când în cazul exploatareilor cu mai puțin de 5 ha, suprafețele însămânțate reprezintă 83,1% din totalul suprafețelor stăpânite, ele reprezintă respectiv 76,4%, 64,0% și 34,2% din totalul exploatareilor cu 5-20, 20-100 și cu mai mult de 100 ha.

Populația agricolă a României trăiește, deci, de pe urma unui număr covârșitor, trei sferturi din total, de exploatare ce dispun de mai puțin de 5 ha fiecare și împreună, de ceva mai mult decât un sfert din suprafața agricolă a țării; se adaugă un număr redus, un sfert din total, de exploatare mai mari de 5 ha, care dispun de restul de trei pătrimi din această suprafață.

³⁶ Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *Statistica animalelor domestice pe anul 1935*, precedată de o introducere de Roman Cressin, București, 1936, p. 23.

Raportând *inventarul viu*, stabilit prin recensământul animalelor domestice din 1935, la numărul din 1930 al exploatărilor agricole, sporit desigur (până la 1935), în urma creșterii numărului populației, vedem că abia revine o pereche de cai la 3 exploatări, o pereche de vaci sau de boi la 2 din 3 exploatări, 3 oi și aproape peste tot un porc de exploatare.

Tabelul 13

**REPARTIZAREA GOSPODĂRIILOR ȚĂRĂNEȘTI (ÎN % DIN TOTAL)
DUPĂ NUMĂRUL ANIMALELOR DOMESTICE AFLATE ÎN EXPLOATARE (1935)***

Capete	Vite trăgătoare	Vaci și bivolițe	Total vite mari	Porci	Oi
Total	100,00	100,0	100,0	100,0	100,0
0	36,9	35,5	14,5	48,1	46,2
1	10,9	41,1	15,1	—	—
2	40,6	20,1	27,1	—	—
1-2	51,5	61,2	32,2	42,4	7,5
3-5	10,2	5,5	40,0	7,2	15,6
peste 5	1,4	0,8	3,1	—	—
6-20	—	—	—	2,1	26,2
peste 20	—	—	—	0,2	4,5

* Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *Statistica animalelor domestice pe anul 1935*, p. 22.

Cu privire la gospodăriile țărănești s-a stabilit, pe baza anchetei întreprinse cu prilejul întocmirii statisticii pomenite din 1935, că, din aceste exploatări, 36,9% n-au vite trăgătoare, 32,5% n-au vaci, iar 14,4% n-au nici vite trăgătoare, nici vaci, care să le țină locul. Numai 40% din gospodării au 3-5 vite mari, adică cel puțin două vite trăgătoare și o vacă; mai mult de 5 vite mari se găsesc abia la 3,1% din totalul gospodăriilor. Că se ocupă cu oieria se poate spune numai despre 30,7% din gospodăriile țărănești, căci numai acest procent posedă peste 5 oi. Proporția gospodăriilor ce stăpânesc mai mult de 20 de oi nu trece însă de 4,5% din total, pe când cea a gospodăriilor lipsite de oi reprezintă 46,2%. Porcii, atât de importanți pentru alimentația gospodăriei și pentru sporirea veniturilor ei³⁷, lipsesc în aproape jumătate din gospodării (48,1%); perechea e depășită numai în 9,5% din ele.

Un procent redus din gospodăriile țărănești cu suprafețe exploatare mici este bine înzestrat cu vite. Așa, de pildă, dintre gospodăriile cu mai puțin de un ha, 2,3% au mai mult de trei vite trăgătoare, 1,4% mai mult de 3 vaci, 3,1% au între 3-5 porci; iar 0,7% între 6-20, 10,7% între 6-20 și 0,7% peste 20 oi. Sunt, pare-se, *gospodării ce trăiesc cu deosebire din creșterea vitelor și căraușie*.

³⁷ N. Cornățeanu, *Creșterea și rentabilitatea porcilor în diferite țări și în România*, București, 1935.

Printre gospodăriile ce exploatează 1–3 și 3–5 ha, procentul celor bine înzestrate cu vite este chiar ceva, deși nu cu mult, mai ridicat.

Tabelul 14

**REPARTIZAREA GOSPODĂRIILOR ȚĂRĂNEȘTI
(ÎN % DIN TOTAL PE CATEGORII) DUPĂ NUMĂRUL
ANIMALELOR DOMESTICE ȘI DUPĂ SUPRAFAȚA ÎNSĂMÂNȚATĂ***

Capete	Vite trăgătoare					Vaci și bivolițe				
	Suprafața exploatată					Suprafața exploatată				
	0–1 ha	1–3 ha	3–5 ha	5–10 ha	peste 10 ha	0–1 ha	1–3 ha	3–5 ha	5–10 ha	peste 10 ha
0	65,2	48,5	27,9	18,5	10,4	51,5	36,1	30,1	22,9	13,3
1	11,9	13,2	12,0	8,5	5,3	36,8	40,4	44,3	45,5	34,8
2	20,6	34,4	5,5	56,2	38,6	10,2	20,3	20,7	23,3	29,9
3–5	2,1	3,6	8,3	16,1	35,1	1,2	2,9	4,5	7,7	18,2
peste 5	0,2	0,3	0,3	0,7	16,0	0,2	0,3	0,4	0,6	4,8

Capete	Totalul vitelor mari				
	Suprafața exploatată				
	0–1 ha	1–3 ha	3–5 ha	5–10 ha	peste 10 ha
0	35,2	33,3	20,4	4,9	2,8
1	27,7	25,3	19,8	7,0	3,7
2	22,5	22,6	24,1	23,3	10,7
3–5	14,2	18,9	34,9	62,0	62,5
peste 5	0,5	0,4	0,8	2,8	20,3

Capete	Porci					Oi				
	Suprafața exploatată					Suprafața exploatată				
	0–1 ha	1–3 ha	3–5 ha	5–10 ha	peste 10 ha	0–1 ha	1–3 ha	3–5 ha	5–10 ha	peste 10 ha
0	60,2	53,8	46,6	39,8	30,8	64,8	52,8	42,3	35,4	30,8
1–2	36,0	40,7	45,6	40,6	43,1	10,2	8,6	6,3	4,4	2,8
3–5	3,1	4,6	6,6	16,7	16,5	13,6	18,6	18,4	13,8	7,5
6–20	0,7	0,9	1,3	2,8	8,5	10,7	18,5	30,0	40,2	39,1
peste 20	—	—	0,3	0,1	1,1	0,7	1,5	3,0	6,2	19,8

* Ministerul Agriculturii și Domeniilor. *Statistica animalelor domestice pe anul 1935*, p. 32.

În genere însă numărul de vite stăpânit este direct proporțional cu suprafața exploatată. Gospodăriile țărănești cu mai puțin de 1 ha sunt cele mai sărace, iar cele cu mai mult de 10 ha cele relativ cuprinse în vite. Dintre cele dintâi, 65% n-au vite trăgătoare, 52% n-au vaci, iar 35% n-au nici vite trăgătoare, nici vaci; 60% n-au porci și 65% n-au oi. Dintre cele din urmă, 16% au mai mult de 5 vite trăgătoare, 4,8% mai mult de 5 vaci, 20% mai mult de 5 vite mari, 30% mai mult de 20 oi; 1,1% mai mult de 20 porci.

Rezultatele anchetei întreprinse în vara 1938 de echipele Fundației „Principele Carol“, îngăduie precizarea *inventarului mort* al diferitelor categorii de gospodării țărănești. Una din zece gospodării cu 0,1–1 ha are plug; dintre gospodăriile cu 1–3 ha, au plug trei din zece; dintre cele cu 3–5 ha, una din două. De abia gospodăriile cu 5–20 ha dispun fiecare de plug, pe când gospodăriile cu peste 25 ha dispun, aproape toate, de 2 pluguri (10 la 6 exploatări). Grapele sunt mai puține. Una revine la 18 gospodării cu 0,1–1 ha, la cinci gospodării cu 1–3 ha, la 2 gospodării cu 3–5 ha, iar, din 3 exploatări cu 5–10 ha, 2 dispun de o grapă; din 4 exploatări cu 10–25 ha, 3; în sfârșit, în 9 exploatări cu mai mult de 25 ha, se găesc 10 grape³⁸.

Numărul exploatărilor specializate în viti- și pomicultură și în creșterea animalelor fiind redus (11,6 mii patroni din totalul categoriei „exploatarea solului“ trăind din viti- și pomicultură și 6,4 mii din creșterea animalelor³⁹), marea majoritate a gospodăriilor țărănești face plugărie și creșterea vitelor; iar numărul vitelor din gospodăriile țărănești fiind, în genere, proporțional cu suprafața stăpânită, *putem socoti suprafața de pământ stăpânită drept criteriu de definire a claselor din care se compune populația rurală agricolă*.

3. Standardul de viață oferit de exploatările agricole rurale

În întregul ei, agricultura românească este la un nivel redus din cauza debușeurilor limitate de care dispune și a condițiilor oneroase de valorificare. În cadrul ei, majoritatea exploatărilor agricole este insuficient înzestrată cu pământ, animale domestice și unelte. Numai atât, și e de ajuns spre a deduce că standardul de viață al unei părți considerabile a populației rurale agricole nu poate fi mulțumitor.

Standardul de viață pe care-l asigură, în condițiile generale ale agriculturii noastre și cu mijloacele de producție arătate, exploatările țărănești a fost precizat prin cercetările cu privire la rentabilitatea gospodăriilor țărănești, întreprinse de mai bine de un deceniu, de prof. Cornățeanu și de elevii săi.

Bugetele și bilanțurile de exploatări țărănești, întocmite de secția de economie agrară a Institutului de cercetări agronomice al României, arată că gospodăriile țărănești cu suprafețe reduse, adică majoritatea exploatărilor agricole rurale, nu trăiesc numai din produsul culturii pământului și al creșterii vitelor.

³⁸ Institutul de Științe Sociale al României. *60 de sate cercetate de echipele regale studențești*. Anchetă sociologică condusă de Anton Golopenția și Dr. D. C. Georgescu, București, 1940, vol. II. Starea economică actuală prezentată de Ing. P. Stănculescu și C. Ștefănescu, p. 121.

³⁹ Institutul Central de Statistică. *Statistica agricolă a României în 1937*, București, 1938, p. 32. Tabela 16, nota 3.

Toate își completează venitul prin felurite *câștiguri lăturalnice neagricole*. Totuși, și posibilitățile de trai întrunite astfel sunt atât de reduse încât *acoperă de abia nevoile cele mai imperioase*, hrana și îmbrăcămintea.

Venitul brut al exploatării țărănești provenea, în 1935⁴⁰ (cum se vede din Tabelul 15) în proporție de 35,2% din culturi de cereale și plante industriale și alimentare, de 22,2% din produsele creșterii vitelor și în proporție de 41,5% din câștiguri lăturalnice realizate prin munci plătite, cărăușie, ocupații anexe meșteșugărești și comerciale etc.

În genere, deci, datorită slabei înzestrări cu mijloace de producție și contravalorii reduse a produselor agricole, componenta cea mai însemnată a veniturii brut al exploatărilor agricole țărănești din România este neagricolă.

Analizele făcute de Institutul de cercetări agronomice al României în bugetele a 424 gospodării din diferite regiuni ale țării, studiate în anii 1930/31—1933/34, cu suprafețe medii regionale variind între 2,50 și 55,56 ha⁴¹, au arătat că aceste gospodării sunt *departe de a fi rentabile din punct de vedere strict economic*. Venitul brut nu ajunge să remunereze munca depusă de membrii familiei. El acoperă numai costul muncilor făcute de străini și cheltuielile curente ale exploatării, dobânzile și amortismentele capitalului investit (propriu și împrumutat).

Cercetări speciale au arătat lipsa de rentabilitate economică a creșterii cailor, la prețurile oferite de economia românească⁴² și chiar a lăptăriilor din jurul Bucureștilor, în caz că nu sunt administrate cu multă pricepere⁴³. Numai creșterea oilor este rentabilă, când este făcută pe scară mare și în cazul folosirii chibzuite de salariați⁴⁴.

Astfel, familiile posesoare ale exploatărilor agricole nu dispun, pentru a-și susține traiul, decât de dobânda și amortismentele capitalului gospodăriei: a pământului, clădirilor și uneltelor. Faptul acesta explică încetineala sporului investițiilor făcute în exploatării agricole mici. În cazul foarte numeroaselor gospodării ce dispun de suprafețe inferioare celor posedate de gospodăriile studiate de I.C.A.R., situația aceasta nu poate fi decât și mai nefavorabilă.

Ce reprezintă, *din punct de vedere social*, veniturile de care pot dispune gospodăriile țărănești pentru susținerea traiului lor, au arătat aceleași cercetări.

⁴⁰ I. Vasiliu, *Starea economică a exploatărilor agricole*, în *Enciclopedia României* III, p. 317.

⁴¹ N. Cornățeanu, *Cercetări asupra rentabilității agriculturii țărănești*. Institutul de cercetări agronomice al României. Metode, îndrumări, rapoarte, anchete, nr. 16, București, 1935.

⁴² Dr. P. Spânuș, *Rentabilitatea creșterii calului în diferitele categorii de gospodării rurale*, Cluj, 1936.

⁴³ Dr. N.M. Cărlănescu, *Contribuțiuni la studiul rentabilității exploatării vacilor și bivolițelor la lăptării din jurul Bucureștilor*, București, 1936 („Biblioteca zootehnică”, 21).

⁴⁴ Dr. Ion I. Oțel, *Cercetări asupra păstoritului în Vrancea*, București, 1936 („Biblioteca zootehnică”, 22). Cap. X, *Rentabilitatea păstoritului în Vrancea*.

**COMPONENTELE VENITULUI BRUT LA HECTAR
A 303 EXPLOATĂRI ȚĂRĂNEȘTI**

Ramuri de exploatare	Venitul brut	
	Lei/ha	%
Total	3.609	100,0
Creșterea animalelor	837	23,2
Bovine	357	9,9
Porci	323	8,9
Păsări	157	4,4
Cereale	1.148	31,8
Grâne	754	20,9
Porumb	394	10,8
Culturi speciale	127	3,5
Plante industriale	68	1,9
Leguminoase	52	1,6
Diverse (inclusiv veniturile neagricole)	1.497	41,5

S-a stabilit, de pildă, în cazul a 159 gospodării stăpânind suprafețe între 2,50 și 14,98 ha, cărora li s-a întocmit în 1933–1934 bugetul⁴⁵, că venitul agricol, adică venitul înglobând dobânda ce i-a revenit capitalului investit în aceste exploatări după deducerea costului de producție a fost, pe grupe de exploatări, cel prezentat în Tabelul 16.

Tabelul 16

VENITUL AGRICOL MEDIU A 159 GOSPODĂRII ȚĂRĂNEȘTI (1933–1934)

Categoria	Venit agricol la hectar (lei)	Venit agricol pe persoană (lei)
Mai puțin de 3 ha	2.608	2.397
3–5 ha	2.565	2.859
5–10 ha	1.818	2.711
peste 10 ha	1.398	3.918

Cheltuielile cu alimentația, cu îmbrăcămintea și cu celelalte trebuințe însă se ridicau în aceste gospodării, la sumele arătate în Tabelul 17.

Tabelul 17

**CHELTUIELI MEDII CU ALIMENTAȚIA, ÎMBRĂCĂMINTEA
ȘI ALTE NECESITĂȚI A 159 GOSPODĂRII ȚĂRĂNEȘTI (1933–1934)**

Categoria	Cheltuieli cu alimentația de persoană (lei)	Cheltuieli cu îmbrăcămintea și celelalte de persoană (lei)
mai puțin de 3 ha	3.492	753
3–5 ha	2.730	941
5–10 ha	3.245	1.189
peste 10 ha	3.685	2.007

⁴⁵ N. Cornățeanu, *Cercetări asupra rentabilității agriculturii țărănești*, p. 104–113.

Deci, în gospodăriile cu mai puțin de 10 ha, cheltuielile cu alimentația depășeau venitul agricol. Cheltuielile celelalte: îmbrăcămintea, școala, biserica, boli măresc deficitul considerabil dintre nevoile de trai și venitul agricol.

Gospodăriile caută să acopere deficitul acesta prin *veniturile anexe* ce și le creează. Nivelul acestor venituri este arătat în Tabelul 18.

Tabelul 18

VENITURILE ANEXE MEDII A 159 GOSPODĂRII ȚĂRĂNEȘTI (1933–1934)

Categoria	La hectar (lei)	De persoană (lei)	De exploatație (lei)
Mai puțin de 3 ha	1.677	865	3.924
3–5 ha	992	757	4.208
5–10 ha	586	803	4.437
10–20 ha	570	1.586	8.628
peste 20 ha	68	350	1.633

Comparând suma veniturilor agricole și anexe ce revin de persoană cu cheltuielile făcute pentru alimentarea ei, observăm că suma necesară pentru alimentație nu e atinsă în gospodăriile cu mai puțin de 3 ha, pe când în gospodăriile cu 3–5 și 5–10 ha ea este realizată. În schimb, cifra cheltuielilor totale necesare de persoană (alimentație, plus îmbrăcămintea și celelalte) nu este atinsă în nici una din aceste categorii.

Ca să iasă din acest impas, gospodăriile caută *venituri anexe* suplimentare, își scad nivelul de viață, adică se alimentează și se îmbracă deficitar, suprimă cheltuieli, *se împrumută ori consumă din substanța gospodăriei*, vânzând vite sau pământ.

Nu se datorește însă cumva această situație precară faptului că gospodăriile țărănești trăiesc la *un nivel de viață prea ridicat*? Analiza mai amănunțită a cheltuielilor gospodăriilor țărănești arată că alimentația reprezintă 6/7 din cheltuielile gospodăriilor cu mai puțin de 3 ha, 3/4 în cazul celor cu 3–5 ha și 5–10 ha și ceva mai puțin de 2/3 în cazul gospodăriilor cu mai mult de 10 ha. Ceea ce înseamnă că aceste gospodării sunt departe de a face risipă cu îmbrăcămintea și cu celelalte trebuințe (sanitare, culturale etc.). Că nici cu alimentația nu se fac cheltuieli excesive ne-o indică faptul că sumele afectate în bugetul țărănesc acestei trebuințe reprezintă — în mare măsură — contravaloarea produselor proprii consumate și numai într-o proporție redusă produse cumpărate. Datele din Tabelul 19, adunate cu prilejul cercetării, în vara anului 1938, a 153 gospodării din 60 de sate, de către echipele Fundației „Principele Carol”, învederează acest fapt⁴⁶.

⁴⁶ Institutul de Științe Sociale al României. *60 de sate cercetate de echipele regale studențești*. Ancheta sociologică condusă de Anton Golopenția și Dr. D.C. Georgescu, București, 1940, vol. II — *Starea economică actuală* prezentată de Ing. P. Stănculescu și C. Ștefănescu, p. 264–275.

**MODUL DE PROCURARE A BUNURILOR NECESITATE DE HRANĂ,
ÎMBRĂCĂMINTE ȘI CELELALTE NEVOI A 153 GOSPODĂRII ȚĂRĂNEȘTI (1938)**

Regiunea			Hrană			Îmbrăcăminte, școală, biserică etc.		
	Nr. gospod. studiate	Suprafața medie ha	Cost total lei	De pe piață %	Din gospod. %	Cost total lei	De pe piață %	Din gospod. %
			0,1-3 ha					
Oltenia și Muntenia	25	1,49	14.525	27,5	72,5	3.972	90,5	9,5
Moldova	11	1,78	9.445	16,7	83,3	2.289	76,8	23,2
Basarabia	4	1,06	5.678	16,7	83,3	411	100,0	—
Banatul	6	0,91	11.970	38,2	61,8	4.230	84,8	15,2
Bucovina	2	2,35	28.467	34,5	65,5	6.487	82,7	17,3
Crișana—Maramureș	3	1,42	16.283	21,4	78,6	4.478	90,0	10,0
Transilvania	10	1,48	22.476	23,9	76,1	7.206	82,1	17,9
			3,1-5 ha					
Oltenia și Muntenia	7	3,79	20.839	22,8	77,2	5.183	81,0	19,0
Moldova	3	4,23	15.981	7,6	92,4	5.082	56,4	43,6
Dobrogea	1	4,40	12.773	16,9	83,1	12.660	100,0	—
Basarabia	12	4,12	13.074	7,6	92,4	2.126	90,4	9,6
Banatul	5	4,05	25.592	12,8	87,2	8.782	100,0	—
Bucovina	2	4,07	18.318	37,1	62,9	4.217	69,9	30,1
Crișana—Maramureș	4	4,24	27.993	9,1	90,9	5.717	92,7	7,3
Transilvania	3	3,88	22.713	40,5	59,5	7.621	78,5	21,5
			5,1-10 ha					
Oltenia și Muntenia	18	6,77	24.826	17,3	82,7	5.000	90,2	9,8
Moldova	6	7,47	27.188	7,9	92,1	9.810	64,9	35,1
Dobrogea	3	6,99	20.124	27,4	72,6	13.673	100,0	—
Basarabia	13	7,21	15.046	11,0	89,0	5.916	50,6	49,4
Banatul	3	7,72	24.467	9,5	90,5	14.488	98,2	1,8
Bucovina	1	6,17	27.993	11,7	88,3	7.095	69,0	31,0
Crișana—Maramureș	3	7,16	31.192	7,1	92,9	4.673	86,5	13,5
Transilvania	8	7,62	26.675	14,5	85,5	12.518	48,0	52,0

În nici o regiune și în nici o categorie nu se cumpără de pe piață mai mult de 45% din produsele folosite pentru alimentație. În schimb, sunt numeroase cazurile în care 80% și 90% din aceste produse provin din gospodăria proprie. Împrejurarea că gospodăriile cu mai puțin de 3 ha își procură o cotă mai ridicată de produse destinate alimentației de pe piață, decât gospodăriile ce dispun de suprafețe mai mari arată că acele din prima categorie sunt nevoite să cumpere și o parte din produsele de primă necesitate (porumb, grâu).

4. Structura socială a populației rurale agricole

Faptele expuse cu prilejul analizei de mai sus a înzestrării exploatărilor agricole rurale cu mijloace de producție și a standardului de viață asigurat categoriilor diverse de exploatări, îngăduie conturarea structurii sociale a populației noastre rurale.

Este un fapt cunoscut că exploatările mai mici decât 5 ha sunt, în majoritatea cazurilor, *gospodării țărănești* (cu excepția unui număr restrâns de ferme

din împrejurimile orașelor mari), pe când cele mai mari decât 500 ha sunt, în genere, „*fabrici de cereale*“ sau de *cherestea* și aparțin unor reprezentanți ai *marii burghezii ori ai fostei boierimi*. În categoria intermediară, a exploatărilor de la 5 ha la 500 ha, găsim (pe lângă un procent ridicat de gospodării țărănești, îngrămădite în jurul limitei inferioare) un procent considerabil de moșii, mai apropiate de limita superioară și exploatare în dijmă, și de ferme, cu proprietari trăind la oraș sau în stil urban.

În rândul stăpânilor de ferme, moșii și domenii, cu *stil de viață urban*, nu găsim deosebiri sociale prea mari, oricât de însemnate ar fi diferențele între suprafețele pe care ei le stăpânesc. Dispunând de obicei și de alte izvoare de venit, mențin stilul de viață al mării sau micii burghezii, căreia îi aparțin, chiar și când sunt proprietarii unei mici ferme. În același stil urban trăiește și o parte apreciabilă din cifra de 125 mii a salariaților din exploatarea solului în mediul rural, care este alcătuită din personalul tehnic al acestor ferme, moșii și domenii.

Mult mai mari sunt deosebirile ce pot fi constatate în *rândul patronilor de gospodărie țărănești*. Aici câteva hectare în plus sau în minus le așează în *categoriile cu totul deosebite*.

Pornind de la gospodăriile țărănești cu suprafețe mai mari la cele cu suprafețe reduse, putem distinge următoarele clase de țărani agricultori: *chiaburi, țărani cu stare, mici gospodari de sine stătători, gospodari dependenți, muncitori rurali cu pământ*.

Chiaburii, cu gospodărie de 50–500 ha, își exploatează pământul recurgând la mână de lucru străină, trăiesc în condiții asemănătoare intelectualilor sătești și sunt îndeajuns de înzestrați cu pământ, vite și mașini agricole ca să poată atinge un buget echilibrat din venitul agricol al acestora.

Țăranii cu stare, cu gospodărie ce dispun de 10–50 ha, trăiesc în majoritatea cazurilor, viață strânsă de stil țărănesc, lucrând alături de argații și zilierii lor. Veniturile agricole acoperă nevoile familiei, îngăduindu-le să-și sporească investițiile în gospodărie. Ei nu evită însă, cum am văzut, câștigurile anexe agricole: dar importanța acestora este redusă în bugetul lor. Profesorul *Cornățeanu* numește membrii acestor clase „masa dinamică a țărănimii noastre“ și-i evaluează la 5–20% din populația fiecărui sat⁴⁷. În categoriile următoare, așa-ziselor „venituri anexe“ le revine o însemnătate crescândă.

Micii gospodari, cu 3–10 ha, au drept caracteristică faptul că gospodăria lor este autonomă, dispunând, în genere, de vitele trăgătoare și de uneltele necesare. În mod obișnuit, nu se recurge la brațe de lucru străine de familie.

Gospodarii dependenți, cu 1–3 ha, nu dispun, în genere, nici de inventarul necesar: perechea de vite trăgătoare și mașinile indispensabile, nici de posi-

⁴⁷ Nicolae Cornățeanu, *Rentabilitatea agriculturii românești*, p. 21.

bilitatea de a-și folosi complet puterea proprie de muncă și pe cea a familiilor lor. Ei produc însă în gospodărie, grânele necesare pentru consumația proprie.

Patronii exploatărilor cu 0,1–1 ha sunt *muncitori agricoli cu pământ*, care lucrează la gospodării chiarburi ori la cei cu stare și emigrează temporar în regiunile sau orașele unde găsesc de lucru, lăsându-și pământul în seama soției. Acesta nu asigură în genere nici cantitatea de porumb și grâu necesară pentru hrana familiei lor.

La baza piramidei sociale se găsesc *muncitorii agricoli fără pământ*, care figurează în statistica profesională sub denumirea de „alții“ (zilieri, activând în agricultură, fără a fi nici patroni, nici salariați, nici ucenici și nici membri de familie care să lucreze ca auxiliari) și *servitorii*. Din totalul de 495 mii al „alților“, activi în exploatarea solului, zilierii agricoli cifrează 367 mii (muncitorii forestieri fiind în număr de 128 mii)⁴⁸. Cei 54 mii *servitori* provin din aceeași clasă a țăranilor fără pământ și a celor cu gospodării cu suflete multe. Dimpotrivă, cei 126 mii *salariați* reprezintă o categorie lipsită de omogenitate, compusă din muncitori agricoli calificați, de condiție rurală și din personalul tehnic, de condiție urbană.

O oarecare posibilitate de a preciza cantitativ volumul claselor populației agrare țărănești ne este oferită de cifrele cu privire la repartitia totalului exploatărilor agricole după suprafață, stabilite prin recensământul agricol din 1930, verificate și înregistrate prin datele obținute cu prilejul anchetei din 1935 asupra animalelor domestice.

Dacă socotim distribuția pe categorii, după suprafața stăpânită a exploatărilor rurale, asemănătoare distribuției după suprafața stăpânită a totalului exploatărilor agricole din România, exploatățile celor 2.779.000 patroni agricoli rurali se repartizează în modul arătat în Tabelul 20.

Tabelul 20

REPARTIȚIA EXPLOATĂRILOR AGRICOLE RURALE DUPĂ ÎNTINDEREA EXPLOATATĂ

Categoria	Exploatățile	
	%	Cifre absolute
Total	100,0	2.779.000
0 –5 ha	74,9	2.082.000
0 –1 ha	18,6	517.000
1 –3 ha	33,5	931.000
3 –5 ha	22,8	634.000
5 –10 ha	17,1	475.000
10 –20 ha	5,5	153.000
20 –50 ha	1,7	47.000
50–100 ha	0,4	11.000
100–500 ha	0,3	8.000
peste 500 ha	0,1	3.000

⁴⁸ Institutul Central de Statistică. *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 32, Tabela 16.

5. Căile pe care populația rurală caută îmbunătățirea standardului de viață

Populația agricolă rurală și îndeosebi cea din gospodăriile țărănești cu mai puțin de 10 ha duce o *luptă dârză și de proteică diversitate împotriva standardului scăzut, pe care-l oferă agricultura.*

La reducerea standardului de viață se recurge în cele mai multe regiuni ale țării numai în cazul când tentativele de a realiza venituri „anexe“ eșuează. Numai în Moldova și Basarabia, unde posibilitățile de creare de venituri anexe sunt mai reduse, diminuarea standardului constituie de la început soluția. În puține regiuni din Ardeal și Banat, unde trăiesc grupuri de coloniști germani, lupta împotriva suprapopulării a luat de câteva decenii aspectul limitării de nașteri⁴⁹.

În marea majoritate a regiunilor țării, lupta aceasta tinde la *crearea de venituri „anexe“*, a căror importanță am văzut-o.

Pe alocuri e cu puțință ca populația agricolă rurală să treacă peste greutățile create de suprapopulare, fără a-și părăsi gospodăria. Acesta e cazul, întâi de toate, când *cărăușia* poate completa bugetul și, la fel, când e cu puțință majorarea suprafeței exploatate, *prin luări în arendă sau în dijmă* de suprafețe. În regiunile cerealiere ale Munteniei și Moldovei, unde moșiile sunt numeroase, numărul mare al celor care caută astfel de completări a determinat urcarea arenzilor și a dijmelor, precum și apariția a felurite „condiții“ anexe: munci, cărăușie, prestații în natură, care amintesc regimul dinainte de reforma agrară. În aceleași regiuni, membrii gospodăriilor slab înzestrate își întregesc venitul prin remunerația în bani sau în natură a unor munci agricole pe care le săvârșesc pe moșii și domenii.

Situația locuitorilor unor sate din Transilvania și Muntenia, care, plini de spirit de inițiativă, și-au asumat *funcțiuni comerciale și industriale*, ce le îngăduie să folosească epocile libere dintre muncile agricole, este mult mai favorabilă din punct de vedere economic.

⁴⁹ Literatura asupra limitării nașterilor, care a devenit manifestă la sași spre mijlocul veacului trecut, este trecută în revistă de Aldred Csalner, *Die Volksbiologische Forschung unter den Siebenbürger Sachsen und ihre Auswirkung auf das Leben dieser Volksgruppe*, „Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung“, Leipzig, Hirzel II (1938), 4, p. 688–736 și III (1939). Asupra aceluiași fenomen la românii din Banat: Dr. P. Râmneanțu, *Studiu asupra depopulării Banatului. Cauzele depopulării*, „Buletin eugenic și biopolitic“, 1935, 7–9, și 10–12; 1936, 1–2 și 3–4. Institutul Social Banat Crișana. *Anchetă monografică în Belinț-Timiș*, Timișoara 1938 și *Gârbova-Timiș. Anchetă monografică*, Timișoara 1939. Apariția aceluiași fenomen în Năsăud e prezentată de un țăran bătrân, în „Sociologie românească“: N. Cotul. *Secretul din Comuna Șanț*, III (1938), 4–6, p. 224–225.

Revista „Sociologie românească“ a înfățișat o serie de exemple de astfel de sate cu negoțuri sau meserii, studiate de elevii prof. *Gusti*. Astfel, oamenii dintr-un grup de sate din Olt adună, iarna după Ignat, părul de porc din așezările bogate, de șes, ale Romanaiților și Teleormanului, realizând fiecare câștiguri de câteva mii de lei⁵⁰. Câteva sate, două din Someș⁵¹, două din Sibiu și unul din Banat⁵², strâng toamna ceara și voștina, rămasă de la topitul cerii, din mai toate regiunile, unde se țin stupi primitivi, realizând câștiguri tot atât de apreciable. În zona de aprovizionare imediată a Capitalei, locuitorii din mai multe sate din Vlașca și-au găsit meseria de „găinari“, adică strângători de păsări pentru piața Bucureștilor. Pe când aceste sate vând produsul recoltat la angroșiști, alte sate iau asupra lor și producerea materiilor prime recoltate. Astfel, oamenii dintr-un sat din Năsăud produc cantități considerabile de ceapă, pe care o schimbă în satele de munte din Maramureș pentru lână, iar pe aceasta o torc și țes, fiind furnizorii de suman ai târgurilor năsăudene⁵³. Într-unul din satele de voștinari pomenite, pornesc și femeile primăvara în Câmpia Ardealului, unde adună, în schimbul lingurilor de lemn și al fuselor, lână și brânză pentru trebuințele gospodăriei lor și pentru vânzare⁵⁴.

Specializările acestea înaintate uneori nu numai că îngăduie completarea golurilor lăsate în buget de venitul agricol, ci constituie baza unei relative bogății.

Și locuitorii satelor în care se face *industrie casnică* au posibilități de câștig lăaturalnic, fără a-și părăsi gospodăria.

Într-un sat din nordul județului Dâmbovița, de pildă, mai toate femeile țes scoarțe, care sunt apoi vândute în orașe și localități balneare, de sătenii comisionari⁵⁵. În Munții Apuseni, în unele sate, se pregătesc butoaiele, ciuberele și cercurile, pe care le duc „în lume“ locuitorii altor sate, de unde revin cu grânele

⁵⁰ Ion M. Iovescu, *Marchitanii din comuna Spineni, Olt*, „Sociologie românească“ II (1937), 2–3, p. 133–137.

⁵¹ Gh. Bucurescu, *Ocupații anexe ale locuitorilor din Căianul Mic, Someș: Voștinăritul*, „Sociologie românească“ IV (1939), 1–3, p. 58–71.

⁵² Al. Bărbat, *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului* (cu un plan de organizare), Cluj, 1938, p. 193–194 (Despre negustorii boștinari de ceară, de zdrențe, de lână, din Sebeșul de Sus și din satul din Banat unde au fost colonizați sebeșeni).

⁵³ Institutul de Științe Sociale al României. *60 de sate cercetate de echipele regale studențești*. Anchetă sociologică, condusă de Anton Golopenția și Dr. D.C. Georgescu, București, 1940, Vol. V, *Contribuție la o tipologie a satelor românești*: Gh. Reteganul. *Mocodul, un sat de negustori de ceapă și de fabricanți de suman*.

⁵⁴ Gh. Retegan, *Ocupații anexe ale locuitorilor din Căianul Mic–Someș. Strânsul de lână și brânză*, „Sociologie românească“ IV (1939), 1–3, p. 60–67.

⁵⁵ Gh. I. Ciorănescu, *Lunca, satul de fabricanți și negustori de preșuri și velințe din Dâmbovița*, „Sociologie românească“ III (1938), 7–9, p. 339–363.

de care duc nevoie regiunea⁵⁶. Pe lângă Dunăre și pe lângă afluenții ei, alte sate pregătesc rogojini, lese.

În regiunile mult mai numeroase, unde terenurile de arendat și moșiile care să aibă nevoie de brațe de lucru multe lipsesc, iar negoțuri și meserii de felul celor pomenite n-au fost descoperite, membrii gospodăriilor mai slab înzestrate sunt nevoiți să *părăsească temporar conducerea gospodăriei* spre a-și întregi aiurea venitul.

Acesta e cazul maramureșenilor și al bucovinenilor, care umblă, pâlcuri-pâlcuri, munții din toate regiunile țării să găsească de lucru la pădure și al tuturor celor ce părăsesc satul pentru un număr de luni sau de ani și-și caută de lucru la oraș, în fabrici sau ca servitori ori la diferite lucrări publice, cu nădejdea că vor putea umple astfel golurile de fiecare an ale bugetului familiei, respectiv realiza economiile necesare spre a ridica gospodăria lor la nivelul unei gospodării autonome. Mersul la București sau „în țară“ a luat azi, pentru locuitorii Ardealului, și locul emigrării temporare în America, dinainte vreme⁵⁷. Strânsa legătură care unește oamenii din Subcarpații Olteniei și ai Munteniei cu Bucureștii, unde ei și băieții lor lucrează o bună parte din an, ca precupeți, „jurnaliști“, adică vânzători de ziare, salahori, muncitori de fabrică, este îndeobște cunoscută⁵⁸. Din[tre] acești emigranți temporari se recrutează majoritatea muncitorilor și servitorilor din orașe. Ei constituie procentul considerabil, primenit întruna de elemente rurale, din populația noastră urbană. Condițiile de viață ale acestor țărani veniți temporar sunt foarte grele, datorită pe de o parte, condițiilor sanitare mizere ale periferiei orașelor, iar pe de alta, privațiunilor acceptate de bună voie, spre a face economii⁵⁹.

Nevoia de a emigra temporar a deprins populația multor regiuni ale țării cu o mare *mobilitate*: o simplă carte poștală a unui consătean, plecat după lucru, care dă de veste că a descoperit unele posibilități de plasare, e de ajuns pentru a porni la drum pe oricine.

⁵⁶ Florea Florescu, *Vidra, un sat de moși*, „Sociologie românească“ II (1937), 7–8, p. 299–306.

⁵⁷ Al. Bărbat, *Dezvoltarea și structura economică a țării Oltului*, p. 96–103 (Emigrațiile românilor din Țara Oltului în America și în România).

⁵⁸ Magdalena Livezeanu, «*Oltenii*» din *Bălcești-Vâlcea* și Ion I. Berca, *Mișcarea spre orașe a locuitorilor din Arcani-Gorj*, „Sociologie românească“ II (1937), 5–6, p. 251–255; respectiv 9–10.

⁵⁹ Veturia Manuilă, *Pauperismul și criza familială într-un cartier mărghiaș al Bucureștilor (Tei)*, „Sociologie românească“ IV (1939), 4–6, p. 170–178. Ștefan Popescu, *Bivolarii basarabeni din marginea Bucureștilor*; *Nisiparii basarabeni de la Dudești-Pulberărie și Zidarii teleormăneni la București*, „Sociologie românească“ III (1938), respectiv 1–3, p. 50–51; 4–6, p. 221–223; și 10–12, p. 528–531.

Cei ce n-au decât rudimente de gospodărie se desfac adeseori cu totul de ele, lăsându-le în seama soțiilor. E cazul basarabenilor, care vin în fiecare primăvară în Dobrogea⁶⁰ ori în Ialomița, să se angajeze muncitori agricoli pe tot timpul muncii, până-n iarnă. Aceștia *nu petrec acasă decât iarna*. Locuitorii unora din satele Ardealului de nord, unde mai fiecare bărbat este ori zidar, ori dulgher, ori tâmplar, pleacă cete-cete, cu câte un meșter în frunte, să lucreze la construcții în orașe.

Numeroase *meserii ambulante* duc la o detașare și mai pronunțată de casă și gospodărie.

Găzarii din jurul Bacăului sau din apropierea Târgoviștei circulă fără întrerupere pe drumurile țării, întorcându-se numai din când în când, ca să lase acasă grânele adunate și să-și vadă familia. Aceeași e situația „holoangărilor“ moși, muncitori ambulanti, și a colportorilor de vase, ciubere și cercuri⁶¹. Aceștia din urmă nici nu mai știu coss; în satele lor, recoltarea fânului ca și celelalte munci ale gospodăriei sunt în grija femeilor.

Nevoia de a realiza câștiguri anexe în afara gospodăriei detașează astfel un număr destul de mare de locuitori rurali, de agricultură, transformându-i cu încetul în *muncitori*, care au numai familia la țară și pentru care agricultura devine ocupație anexă susținută de femei și copii.

Cu toată această luptă eroică, standardul de viață al populației rurale are nivelul arătat. El este chiar mai scăzut în cazul gospodăriilor de care ne ocupăm. Cum Institutul de cercetări agronomice studiază în general gospodăriile cel puțin autonome, acesta este, în cazul gospodăriilor care trăiesc precumpănitor din „veniturile anexe“, mult mai scăzut.

Mobilitatea populației rurale agricole, meseriile ambulante pe care le exercită și munca ei prin centre industriale și alte orașe modifică viața de familie, starea culturală (înterregnul cultural, despre care am vorbit, se datorește îndeosebi acestor condiții de viață economică) și influențează starea sanitară. Cităm, dintre influențele asupra stării sanitare, numai pe cea mai însemnată: receptivitatea față de bolile sociale, în urma vieții mizere în oraș sau pe drum și difuzarea acestor boli⁶².

⁶⁰ P. Ștefănuță, *Muncitorii agricoli basarabeni în Dobrogea*, „Sociologie românească“ IV (1939), 4–6, p. 178–186.

⁶¹ Florea Florescu. *Vidra. Vânătorii și meșteșugarii ambulanti și Drumurile prin țară ale unor moși vidreni*, „Sociologie românească“ III (1938), respectiv 4–6, p. 248–255 și 7–9, p. 374–397, și, de același: *Vidra*, în Institutul de Științe Sociale al României, *60 de sate cercetate de echipele regale studențești*. Anchetă sociologică condusă de Anton Golopenția și Dr. D.C. Georgescu, vol. V. *Contribuții la tipologia satelor românești*.

⁶² Vezi asupra frecvenței sifilisului printre negustorii ambulanti: Ion M. Ionescu, în studiul citat asupra marchitanilor din Spineni–Olt.

6. Suprapopularea agricolă a României

Cauza situației înfățișate a populației rurale agricole este suprapopularea. Faptul că 52% din exploatările agricole ale țării dispun de suprafețe care nu ating 3 ha, arată că partea din populație nevoită să-și caute în agricultură subzistența depășește cu mult capacitatea suprafeței noastre agricole.

Constatarea aceasta o întărește și o impune un alt fapt: *numărul mare al membrilor de familie care ajută în gospodărie*.

Datele recensământului din 1930 menționează ca activi în agricultură, pe lângă cei 2.779.000 patroni, cei 126.000 salariați și cei aproape 400.000 muncitori agricoli și 4,4 milioane „*membri de familie auxiliari în exploatare*“. În această categorie au fost grupați toți membrii mai mari de 13 ani și netrecuți de 65, fără ocupații neagricole, ai familiilor al căror cap își trage principalul izvor de venit din agricultură.

Ceva mai mult din jumătate din totalul categoriei „membri de familie ajutători“ este constituită din soții. Ce funcțiune îndeplinește însă restul de 1,5 milioane în exploatările agricole rurale ale țării, sărace în pământ, cum am văzut, și în culturi intensive? Exploatările mai mici de 5 ha n-au cum le da de lucru, decât doar în epocile de munci grabnice, la prășit, cosit, secerat, cules, care fiecare nu țin decât puțin timp.

Pentru muncile mărunte permanente, exploatările agricole rurale mai dispun, deosebit de membrii de familie calificați de Institutul Central de Statistică „ajutători“, și de o parte însemnată din *copiii mai mici de 13 ani*, care reprezintă marea majoritate a categoriei „întreținuți“ (4,6 milioane).

Calcululele care au opus capacitatea de muncă a populației rurale agricole, nevoilor de muncă ale agriculturii românești⁶³, au ajuns la încheierea că 30–35% *din această capacitate rămâne nefolosită, disponibilă*.

Suprapopularea aceasta agricolă este exemplu convingător pentru teoria lui Malthus, urmarea unei creșteri a populației rurale, neînsoțită de un spor corespunzător al posibilităților de muncă. Populația de pe teritoriul de azi al României s-a împătrit în cursul ultimilor 130 ani. De la 4,9 milioane în 1810–12, ea a ajuns la 10,2 milioane în anul 1859⁶⁴, la 18 milioane în anul 1930 și la 20,0 milioane în 1939. Sporul acesta a majorat aproape exclusiv populația rurală agricolă.

Înșesirea suprafeței arabile de pe teritoriul românesc în cursul ultimei sute de ani, n-a înlăturat decât în parte această situație, dată fiind tehnica agricolă

⁶³ Dr. D.C. Georgescu, *Populația în viața economică a României*, în *Enciclopedia României*, III, p. 60.

⁶⁴ H. Haufe, *Die Bevölkerungsentwicklung Rumäniens im 19. u. 20. Jahrhundert*, „Archiv für Bevölkerungswissenschaft und Bevölkerungspolitik“ VIII (1938), 3, p. 145–163.

rudimentară, debușeul intern și extern redus al culturilor speciale și rentabilitatea redusă a cerealelor.

Debușeele interne depind de volumul populației urbane, care abia a atins, în 1930, 20% din totalul populației.

Tehnica agricolă nu poate fi schimbată fără o descongestionare a agriculturii, care a rămas adăpostul tuturor celor cărora agricultura intensivă a țărănilor chiaburi, a fermelor, moșiilor și domeniilor, industria, comerțul și orașele nu le oferă de lucru, chiar dacă nu mai au decât un petec de pământ, numai o casă sau poate numai situația de băștinaș.

Acțiunea de *industrializare*, începută în Vechiul Regat după 1895, potențată după război și după trecerea crizei 1929–1934, ca și creșterea orașelor, oferă încă prea puține posibilități de plasare.

Numai în zona de aprovizionare imediată a orașelor mari, suprapopularea nu e simțită; în aceasta, gospodăriile cu suprafețe reduse pot realiza venituri frumoase prin cultura legumelor și a celorlalte produse, pe care le pot vinde pe piață.

În anii trecuți de la recensământul din 1930, suprapopularea agricolă a devenit mai acută. Ne-o arată creșterea considerabilă a densității la km² a populației din Moldova, Basarabia și Muntenia⁶⁵, în urma sporirii cifrei populației României de la 18 la 20 milioane în decursul celor 9 ani din urmă. Datorită acestei creșteri a densității, suprafața medie ce mai revine de persoană în exploatarea cu mai puțin de 3 ha, nu mai reprezintă, cum a arătat o cercetare a Institutului de cercetări agronomice al României, decât 0,3 ha în județul Constanța, 0,4 în județele Cernăuți, Ilfov și Dolj, 0,5 în Lăpușna, 0,6 în Caraș, 0,7 în Iași⁶⁶.

7. Diferențieri regionale

Am privit, până acum, situația mijlocie a exploatărilor agricole rurale. În realitatea concretă, populația agricolă a unor regiuni ale țării se găsește într-o *situație economică mai bună*, iar populația agricolă a altor regiuni într-o *situație economică mai proastă*, decât este situația medie. La fel, subzistă deosebiri, în cadrul fiecărei regiuni, între situația economică a exploatărilor agricole rurale egal înzestrate.

Tabelul 21

⁶⁵ Dr. Sabin Manuilă, *Structure et évolution de la population rurale* (Extrait de *La vie rurale en Roumanie*), 1939, București, p. 15–22.

⁶⁶ Consiliul superior economic. *Aspecte ale economiei românești*, Ion Vasiliu, *Agricultura*, p. 62–63.

**SUPRAFAȚA TOTALĂ A REGIUNILOR AGROGEOGRAFICE,
DUPĂ CULTURI (1937)***

Regiunea	Suprafața totală, ha	Terenuri arabile %	Fânețe naturale %	Pășuni %	Vii %	Livezi cu pomi %	Păduri %	Terenuri neproductive %	Lacuri și bălți %
România	29.504.900	47,8	6,4	11,4	1,2	0,9	22,6	6,2	3,5
Șesul Siretului și Prutului	2.630.200	63,2	3,3	12,0	2,2	0,7	12,3	6,0	0,3
Carpații Moldovei	1.508.000	25,7	7,7	10,8	1,4	0,6	47,1	6,7	—
Carpații Munteniei și Olteniei	3.467.000	34,0	6,8	12,4	1,6	3,5	32,5	9,2	—
Șesul Dunării	3.858.900	70,8	1,8	6,0	1,4	0,4	6,8	6,4	6,4
Dobrogea	2.326.200	55,5	0,7	7,3	0,9	0,1	8,7	5,1	21,7
Basarabia de Nord	2.180.000	72,2	1,0	8,7	2,4	1,1	8,2	6,4	—
Basarabia de Sud	2.262.200	72,5	0,5	11,7	2,8	0,5	1,3	5,3	5,4
Bucovina	1.044.200	28,0	10,1	13,9	***	0,5	38,7	8,8	—
Platoul Transilvaniei și Transilvania de nord	6.041.900	26,5	15,5	14,9	0,3	0,8	44,3	4,7	—
Șesul Tisei	4.186.300	44,2	7,0	12,7	0,9	1,1	28,1	6,0	—
<p>* Institutul Central de Statistică, <i>Statistica agricolă a României în 1937</i>, p. 45. **+ = mai puțin de 0,1.</p>									

Pricina primă a acestor diferențieri o constituie *deosebirile de relief, sol și climă*, ce subzistă între regiunile țării.

Datorită acestor deosebiri, în Basarabia de sud și de nord, și în Șesul Dunării, de pildă, este arabilă peste 70% din suprafața totală iar în altele, cum sunt Bucovina, Platoul Transilvaniei, Carpații Munteniei și Olteniei, respectiv Dobrogea, suprafața arabilă este țărnută de păduri (peste o treime din suprafața totală a celor dintâi), de fânețe naturale și pășuni (de la o optime până la o treime din suprafața aceluiași regiuni), ori de terenuri inundabile, lacuri și bălți (o cincime din suprafața totală a Dobrogei). Aceleași deosebiri constituie, în unele regiuni ale țării, condiții prilenice viilor și livezilor de pomi, îngăduind intensa lor cultivare. Viile ocupă astfel aproape 5% din suprafața totală a județelor Lăpușna, Orhei și Putna, 4% în Tecuci și Râmnicul Sărat, 3% în Buzău, Tighina, Tutova, Cetatea-Albă, Cahul, iar *livezile de pomi* ocupă aproape 7% din suprafața totală a județului Prahova, 4% în Dâmbovița, Muscel, Vâlcea, 2% în Argeș, Buzău, Gorj, Caraș, Severin, Satu Mare, Hotin, Lăpușna.

Diferențierilor impuse de sol și climă li se alătură deosebirile de ordin economic, *capitalul mai însemnat sau mai redus* de pământ, animale domestice, unelte agricole, de care dispun locuitorii diferitelor regiuni ale țării. *Instrucția generală și îndeosebi [cea] agricolă și comercială*, care îngăduie locuitorilor unora din regiuni să-și folosească mai bine zestrea agricolă și să-și valorifice mai avantajos produsele decât alte regiuni, intervine ca un alt factor de diferențiere. *Așezarea favorabilă* în raport cu debușeele interne și cu centrele de colectare pentru export are și ea un rol însemnat în producerea diferențelor regionale.

Cum vedem în Tabelul 22, *suprafața medie a exploatărilor* (toate categoriile: mari, mijlocii și mici, luate împreună) prezintă o amplitudine de variație considerabilă față de suprafața medie pe țară, care este de 3,90 ha. Pe când în *regiunile subcarpatice din Bucovina, Moldova și Oltenia, în nordul Transilvaniei și Platoul transilvan* suprafața se află considerabil sub media țării, între 3,05 și 2,40 ha, iar în Basarabia de nord și în *Câmpia Tisei* suprafața medie atinge aproape media pe țară, cu 3,25 și 3,30 ha, ea întrece cu mult această medie în *șesurile Moldovei și Munteniei, în Basarabia de Sud și Dobrogea*, unde variază între 4,75 și 8,70 ha.

Suprapopularea agricolă este acută, deci, cum ne arată suprafața stăpânită, în regiunile circum- și intracarpatică și mai puțin accentuată în Dobrogea și Basarabia de sud; în șesul Dunării și în șesurile Moldovei, suprafața relativ mare ce revine de exploatare agricolă țărănească este diminuată și apropiată de nivelul mediu, prin faptul că partea cea mai însemnată a exploatărilor mari se localizează în aceste regiuni.

Tabelul 22

**SUPRAFAȚA MEDIE A EXPLOATĂRILOR AGRICOLE,
PE REGIUNI AGROGEOGRAFICE (1930)**

Regiunea	Suprafața medie, ha
ROMÂNIA	3,90
Șesul Moldovei	4,75
Carpații Moldovei	2,20
Carpații Munteniei și Olteniei	2,25
Șesul Dunării	5,90
Dobrogea	8,70
Basarabia de Nord	3,25
Basarabia de Sud	8,25
Bucovina	2,05
Platoul Transilvaniei	2,45
Câmpia Tisei	3,30
Nordul Transilvaniei	2,40

O amplitudine la fel de mare prezintă și înzestrarea medie cu animale trăgătoare a exploatărilor agricole din aceste regiuni. În cazul gospodăriilor țărănești, o putem cunoaște recurgând la repartizarea pe categorii a acestora, după numărul animalelor domestice, stabilit în 1935 (Tabelul 23). Constatăm, în această repartizare, un procent de gospodării țărănești lipsite de vite mari,

REPARTIZAREA GOSPODĂRIILOR PE CATEGORII, DUPĂ NUMĂRUL DE ANIMALE DOMESTICE (% DIN TOTAL)*

SITUAȚIA PE REGIUNI AGROGEOGRAFICE

Numărul vitelor	Șesurile Prutului și Siretului	Carpații Moldovei	Carpații Munteniei	Șesul Dunării	Dobrogea	Basarabia de Nord	Basarabia de Sud	Bucovina	Platoul Transilvaniei	Șesul Tisei	Transilvania de Nord	România
0 capete	9,4	12,2	16,5	13,8	6,6	15,3	9,5	15,0	16,4	19,4	13,1	14,4
1 capete	14,9	19,4	19,8	11,3	7,6	17,5	10,8	27,5	12,1	13,7	19,3	15,1
2 capete	24,1	36,4	28,1	29,5	20,3	27,6	20,1	27,3	31,8	25,8	29,3	27,4
3-5 capete	49,8	36,4	34,3	43,3	54,3	37,9	52,5	26,4	36,4	37,8	33,2	40,0
Peste 5 capete	1,8	1,5	1,3	2,1	11,2	1,7	7,5	2,9	3,3	3,3	5,1	3,1
					1. Total vite mari							
					2. Văci							
0 capete	26,3	29,8	37,4	45,4	31,5	39,4	29,2	21,1	25,5	32,2	18,5	32,5
1 capete	54,2	45,1	45,5	47,7	40,0	51,1	46,9	48,1	24,5	35,3	31,4	41,1
2 capete	16,3	21,3	14,4	10,1	20,1	7,7	15,8	21,4	37,1	25,3	37,2	20,1
3-5 capete	2,8	3,5	2,4	2,1	7,2	1,4	6,9	7,6	12,0	6,5	10,2	5,5
Peste 5 capete	0,4	0,4	0,3	0,7	1,2	0,4	1,2	1,8	0,9	0,7	2,6	0,8
					3. Porci							
0 capete	47,0	47,5	35,5	44,7	50,1	54,2	48,7	50,4	52,0	50,0	53,1	48,1
1-2 capete	44,9	47,0	54,7	48,3	40,0	35,6	41,9	40,2	39,2	33,2	31,5	42,4
3-5 capete	7,1	4,8	8,2	5,7	7,6	7,6	7,8	7,4	6,7	9,7	4,0	7,2
9-20 capete	1,0	0,6	1,5	1,2	2,0	2,4	1,6	1,9	2,0	5,8	1,3	2,1
Peste 20 capete	0,0	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1	0,0	0,1	0,1	0,4	0,1	0,2
					4. Oii							
0 capete	44,6	44,7	41,4	36,5	41,9	53,3	30,8	66,0	43,6	62,8	57,7	46,2
1-2 capete	6,4	6,6	8,2	7,0	2,1	5,0	10,8	10,0	8,3	9,0	4,6	7,5
3-5 capete	16,5	16,5	18,6	17,4	7,2	25,3	13,7	12,9	18,9	11,4	11,4	15,6
6-20 capete	28,5	27,4	29,2	35,3	32,7	23,3	34,9	0,2	25,8	13,7	13,7	26,2
Peste 20 capete	4,0	4,8	3,6	3,8	16,1	3,4	9,8	0,9	3,4	2,1	3,1	4,5

* Ministerul Agriculturii și Domeniilor, *Statistica animalelor domestice pe anul 1935*, p. 26.

REPARTIZAREA PE PROVINȚII
ANCHETA ÎNȚEPRINSĂ ÎN 34 SATE DE ECHIPELE

Provincia	Nr. gospodăriilor	Teren arabil ha	Cămile la	Plugări			Grapi		
				Nr. plugurilor	Locuare gospodării totale în plug	Locuare la teren arabil totale în plug	Nr. grapelor	Locuare gospodării totale o grapă	Locuare la teren arabil totale o grapă
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Total general	11.959	40.181,14	34.685,62	5.592	2,1	2,2	4.506	2,7	8,9
Oltenia	426	1.801,58	1.589,64	212	1,8	2,8	158	2,7	11,4
Muntenia	2.609	8.254,19	7.041,32	1.124	2,2	2,3	590	4,1	14,0
Dobrogea	404	2.703,71	1.751,87	250	1,6	9,2	159	2,5	14,5
Moldova	1.065	2.581,72	1.512,84	475	2,3	4,9	418	2,4	5,2
Banatul	2.702	16.811,95	15.142,90	1.791	2,1	9,4	1.605	2,3	10,5
Bucovina	282	84,05	58,04	56	5,0	1,6	46	4,5	1,3
Transilvania	1.098	2.152,51	1.884,75	715	1,5	4,3	693	1,6	4,6
Bana	710	8.878,24	2.359,58	518	1,4	5,0	525	1,4	5,5
Crăina-Maramureș	647	2.699,20	2.334,22	759	1,8	2,3	274	2,5	9,5

* Institutul de științe sociale al României. *60 sate românești*, Vol. II,

A MAȘINILOR AGRICOLE (1938)*.

Tabelul 24

STUDENTEȘTI ALE FUNDAȚIEI „PRINCIPELE CAROL“

Sarii/Sarii			Sarii/Sarii			Tociar/Sarii		
Nr. sarii/Sarii	Locuina gospodăriei nr.10 sarii/Sarii	Locuina la un altă nr.10 sarii/Sarii	Nr. sarii/Sarii	Locuina gospodăriei nr.10 sarii/Sarii	Locuina la un altă nr.10 sarii/Sarii	Nr. tociar/Sarii	Locuina gospodăriei nr.10 tociar/Sarii	Locuina la un altă nr.10 tociar/Sarii
(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
159	75,2	252,1	247	48,4	136,2	102	117,2	329,9
10	42,6	140,2	7	142,0	529,9	2	213,0	794,8
17	212,3	485,5	14	257,8	901,0	8	451,1	880,2
3	134,6	267,2	24	16,8	72,2	10	40,4	172,2
5	213,0	456,3	1	1045,0	1.512,8	3	353,0	904,3
34	8,9	494,5	58	63,8	240,1	40	90,3	370,0
2	141,0	44,0	3	94,0	16,1	2	141,0	24,2
6	183,0	525,4	12	91,5	242,7	13	84,5	145,0
34	9,9	38,9	32	22,8	31,7	30	34,7	112,4
8	80,4	226,2	100	64,2	21,3	2	321,5	1167,1

Starea economică prezentată de Ing. P. Stănculescu și C. Ștefănescu, p. 121.

superior mediei pe țară (14,4% din total), în șesul Tisei, Carpații Munteniei și Olteniei, Platoul transilvănean și Bucovina (respectiv 19,4%, 16,5%, 16,4% și 15,9%). În Dobrogea, șesurile Siretului și Prutului, Basarabia de sud, Carpații Moldovei, Transilvania de nord, în schimb, procentul gospodăriilor țărănești lipsite de vite este, îndeosebi în cazul întâielor din aceste regiuni, mai scăzut decât media țării (respectiv 6,6%, 9,4%, 9,5%, 12,3%, 13,1% și 13,8%).

Procentul cel mai ridicat de gospodării țărănești cu două și mai multe vite mari îl găsim, în genere, în aceste din urmă regiuni; el este în Dobrogea de 85,8%, în Basarabia de sud de 79,7%, în Transilvania de nord de 77,6%, în șesurile Prutului și Siretului de 75,7%, în șesul Dunării de 74,9% (pe țară, procentul corespunzător este de 70,5%). Faptul că Transilvania de nord prezintă atât un procent relativ ridicat de gospodării țărănești lipsite de vite mari, cât și un procent relativ ridicat de gospodării țărănești cu două și mai multe vite mari, indică o structură socială antitetice, în care stau alături, fără categorii intermediare, o clasă puternică de gospodării independente și de gospodării bine înzestrate, ce se ocupă cu creșterea vitelor, și alta, tot puternică, de gospodării dependente, care trăiesc din câștiguri neagricole.

Ancheta întreprinsă, cu ajutorul echipelor Fundației „Principele Carol“, a arătat deosebiri regionale mari și în înzestrarea cu mașini agricole. Cum vedem în Tabelul 24, care arată rezultatele acestei anchete, Banatul prezintă, în medie, înzestrarea cea mai favorabilă atât cu pluguri (un plug la 1,3 gospodării țărănești), grape (una la 1,4 gospodării țărănești), mașini de treierat (una la 34,7 gospodării țărănești) și, alături de el, Dobrogea (o secerătoare la 16,8 gospodării țărănești și o proporție de pluguri, grape și mașini de treierat apropiată de cea din Banat) și Transilvania (imediat după Banat, în privința înzestrării cu pluguri și grape; după Dobrogea și Banat, în privința secerătorilor și a mașinilor de treierat. Înzestrarea cea mai slabă o prezintă Bucovina, agricolă în mică măsură, și Muntenia (un plug la 3,2 gospodării țărănești, o grapă la 6,1, o semănătoare la 21,3, o secerătoare la 257,8 o mașină de treierat la 451,1). Proporțional mai bine înzestrată decât Muntenia cu pluguri, grape și mașini de treierat, Moldova dispune de proporțional mai puține semănători și secerători (una la 213,0 gospodării țărănești, respectiv la 1.065).

Faptul că, în raport cu suprafața arabilă, înzestrarea cu mașini agricole se prezintă bine în aproape toate regiunile țării, un plug revenind la mai puțin de 10 [și] o grapă la mai puțin de 15 hectare, este o nouă probă a suprapopulării agricole a țării.

Înzestrarea cu animale de rentă, cu vaci, porci și oi, prezintă variații nu mai puțin pronunțate în diferitele regiuni ale țării.

În Transilvania de nord, Bucovina și Platoul Transilvaniei se găsesc procentele cele mai scăzute de gospodării țărănești lipsite de vacă (respectiv

18,6%, 21,1% și 25,5% din total). În *Carpații Munteniei și Olteniei, șesul Dunării și șesul Prutului și Siretului* procentele cele mai scăzute de gospodării țărănești lipsite de porci (respectiv 35,5%, 44,7% și 47,0% din total), iar în *Basarabia de Sud, în șesul Dunării, în Carpații Munteniei* procentele cele mai scăzute de gospodării țărănești lipsite de oi (respectiv 30,8%, 36,5%, 41,4% din total). Dimpotrivă, în *Șesul Dunării, în Basarabia de nord și în Carpații Munteniei și ai Olteniei*, se găsesc procentele cele mai ridicate de gospodării țărănești, care nu dispun de o vacă (respectiv 45,4%, 39,4% și 37,4% din total); în *Transilvania de nord, Basarabia de nord și Platoul Transilvaniei* procentele cele mai ridicate de gospodării țărănești care nu au porc (respectiv 63,1%, 54,2% și 52,0% din total), iar în *Bucovina, șesul Tisei, Transilvania de Nord*, procentele cele mai ridicate de gospodării care nu țin oi (respectiv 66,0%, 62,8% și 57,7% din total).

Constatăm, din aceste date, că unele din regiunile agrogeografice, în care este subîmpărțită țara prezintă o anume *specializare în ce privește creșterea de animale de rentă*. Astfel, șesul, cât și Subcarpații Munteniei, se găsesc în frunte în privința *creșterii porcilor și oilor*, dar la coadă în ceea ce privește ținerea de vaci, Bucovina, Platoul Transilvaniei și Transilvania de nord se găsesc în frunte în ceea ce privește *ținerea de vaci*, dar la sfârșit în privința creșterii de porci și de oi. În schimb, altele se ocupă, în măsură egal de mare, *atât cu ținerea de vaci, cât și cu creșterea de porci și de oi*. Acesta e cazul Basarabiei de sud, al șesurilor Prutului și Siretului, al Dobrogei și al Subcarpaților Moldovei. În sfârșit, unele, cum e Basarabia de nord și șesul Tisei, se ocupă *egal de puțin, atât de creșterea vacilor, cât și de ținerea de porci și de oi*.

Culturile speciale (alimentare, industriale, furajere) nu sunt adoptate în aceeași măsură în toate regiunile țării. Muntenia, Moldova, Basarabia de sud și Dobrogea sunt în mult mai mare măsură cerealiere decât Transilvania și Banatul, Bucovina și Basarabia de nord, unde găsim o *agricultură mai diferențiată și, deci, mai rentabilă*. Pe când în Basarabia de sud și șesul Dunării cerealele ocupau în anii 1937 și 1938 nouă zecimi din suprafața arabilă, ele n-au atins în Transilvania, Basarabia de nord și Banat, opt, iar în Bucovina șapte zecimi din suprafața arabilă. În Bucovina, plantele alimentare (cartoful îndeosebi) ocupă 16%, iar fânețele cultivate 13% din suprafața arabilă, iar în Basarabia de nord plantele industriale (floarea soarelui) 12%. În Transilvania și Banat culturile necerealiere sunt toate egal de răspândite. Deosebirile acestea se datoresc nu numai solului și climei, ci, în bună parte, și gradului de instrucție și stilului de viață (obiceiuri alimentare).

Regiunile cerealiere sunt, în genere, și regiunile de *primat al porumbului*. Astfel, în regiunile din Carpații Moldovei și ai Munteniei și Olteniei, cultura porumbului ocupă cam 50% din suprafața arabilă, în șesul Dunării procentul e

SUPRAFAȚA ARABILĂ A REGIUNILOR AGROGEOGRAFICE ALE ȚĂRII, DUPĂ CATEGORII DE CULTURI (1937 ȘI 1938)*

REGIUNEA	Total suprafață arabilă ha		În procent din total suprafața arabilă										REGIUNEA				
			Cereale				Pănuș afirmative	Pănuș indiferenți	Pășuni afirmative	Ograză							
			Total	Grâu	Porumb	Orz											
Ranuncul	11941401	11875480	82,4	82,1	25,7	23,5	24,5	24,5	1,7	1,6	1,6	1,5	1,2	1,3	1,1	1,6	1,6
"val Secolul și Traniș	1687147	1653484	82,5	82,2	19,2	20,6	19,6	19,5	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Carpații Nordici	834289	778227	80,9	80,9	11,3	13,9	9,8	10,8	1,5	1,5	1,5	1,3	1,9	1,2	1,3	1,3	1,3
Carpații Meridionali și Obolci	1087464	1100719	87,4	85,0	22,9	23,9	22,8	21,7	2,4	2,1	1,9	1,9	1,8	1,1	1,1	1,1	1,1
"val Dunării	2171942	2170130	90,0	89,7	21,3	24,8	13,8	10,9	1,0	1,7	1,2	1,6	1,5	1,2	1,5	1,5	1,8
Dobrogea	1270133	1245909	81,4	80,1	19,1	19,4	24,9	24,2	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,8	1,8	1,6	1,6
Bucovina de Nord	1489497	1479441	79,4	80,5	29,6	27,4	23,9	21,1	1,5	1,4	1,3	1,3	1,8	1,9	1,9	1,9	1,4
Bucovina de Sud	1592842	1551414	91,2	91,9	21,9	22,8	22,0	21,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,7	1,8	1,8	1,4
Bazeș	124407	121780	44,8	43,0	11,6	12,3	11,3	20,6	1,9	1,4	1,6	1,5	1,5	1,3	1,3	1,3	1,1
Planul Transilvanic	1594454	1579144	41,9	44,9	23,8	23,5	23,0	24,1	1,6	1,8	1,2	1,5	1,0	1,6	1,6	1,6	1,4
"val Tisă	1842116	1828719	29,7	29,6	24,3	24,3	21,8	21,5	1,3	1,3	1,2	1,5	1,6	1,2	1,2	1,7	1,5

* Institutul central de statistică. *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 46-47, și *Statistica agricolă a României în 1938*, p. 9-10.

de 40%, datorită numărului mare de moșii, „fabrici de grâu“, pe când în Transilvania, Banat și Bucovina numai de 25–30%. Primatul porumbului în Vechiul Regat se datorește, desigur, atât obișnuinței de a se hrăni cu mămăligă, cât și năzuinței de a-și asigura măcar hrana din propria gospodărie. În Ardeal, Banat și Bucovina alimentația țărănimii folosește grâul și cartoful, iar aceasta e în mai mare măsură obișnuită cu economia de schimb, adică să cumpere unele produse alimentare cu sumele realizate prin vânzarea altora. Floarea soarelui este cultivată în atât de mare măsură în Basarabia de nord, datorită faptului că negustorii din această regiune și-au asigurat încă înainte de război deosebite sigure în Europa Centrală.

Producția medie la hectar a diferitelor regiuni agrogeografice prezintă variații mari, în plus și în minus, față de media pe țară. Producția relativ cea mai ridicată o găsim, atât în anii buni, cât și în cei slabi, în aceleași regiuni agrogeografice: *șesul Tisei, Transilvania, Bucovina, șesul Dunării*, iar pe cele mai scăzute în *Basarabia de sud și Dobrogea*. Diferențele devin mai sensibile când deosebim, în cadrul fiecărei regiuni agrogeografice, județele ce o compun. Putem stabili astfel locurile unde în România *priceperea agricolă* este mai mare: Brașovul, Târnavele, Storojinețul, Timiș–Torontalul. Sunt aproape întocmai centrele de știință de carte. Producția la hectar cea mai scăzută o găsim în Cahul, Tulcea, Covurlui și, în cadrul fiecărei regiuni agrogeografice, în genere, în județele unde știința de carte e mai redusă.

Regiunile cu producția la hectar mai ridicată sunt, ca și cele proporțional mai bine înzestrate cu animale de rentă, regiunile unde proporțional mai mulți țărani pot trăi din produsul exploatarei agricole și unde suprafața necesară pentru a face o exploatare agricolă de sine stătătoare e mai redusă. Dimpotrivă, în regiunile cu producția la hectar scăzută, ca și în cele cu creștere puțină de animale domestice, suprapopularea e mai acută, iar emigrarea periodică și temporară mai intensă.

Datorită faptului că regiunile agrogeografice întrunesc uneori regiuni destul de diferite din punctul de vedere al conformației solului și al climei (cazul îndeosebi al „Șesului Tisei“, care împreună marginea românească a Câmpiei Tisei, în care se află regiunile agricole evolute ale Timiș-Torontalului, Aradului, Oradei, cu coasta apuseană săracă a Munților Apuseni și cu regiunile muntoase ale Banatului), cât și al nivelului economic (Cetatea Albă de-o parte și Tighina, Ismailul cu Cahul de alta), caracterizările obținute astfel nivelează uneori diferențe accentuate (vezi Tabelul 26).

PRODUCȚIA MEDIE LA HECTAR A CEREALELOR, PE REGIUNI AGROGEOGRAFICE ȘI JUDEȚE (1937-1938)*

Regiuni agrogeografice și județe	Total cereale		Grâu		Porumb	
	1937	1938	1937	1938	1937	1938
	Chintale la ha		Chintale la ha		Chintale la ha	
România	9,1	10,5	10,7	12,5	9,6	10,4
Șesul Siretului și Prutului	6,3	10,3	11,4	14,1	6,1	10,2
Dorohoi	5,6	13,5	11,7	14,7	4,5	14,3
Botoșani	6,2	15,1	11,9	16,1	5,1	16,3
Iași	4,9	12,4	10,5	16,3	4,0	11,5
Covurlui	5,9	5,2	7,7	11,0	6,6	4,8
Carpații Moldovei	9,0	11,0	11,8	13,4	9,6	11,1
Carpații Munteniei	7,7	8,7	9,4	12,5	7,7	7,3
Prahova	9,0	10,3	13,2	16,5	9,3	8,0
Șesul Dunării	9,5	10,5	10,7	13,8	9,3	8,6
Ilfov	9,2	14,2	12,4	17,2	6,9	12,2
Ialomița	7,7	9,5	10,8	15,6	7,6	7,7
Dobrogea	7,9	7,7	11,9	11,7	7,0	5,8
Tulcea	4,6	5,5	4,2	7,1	5,2	4,9
Caliacra	10,8	9,3	14,0	12,0	9,0	6,7
Basarabia de Nord	8,4	11,5	10,6	12,1	8,2	11,9
Basarabia de Sud	6,8	7,1	7,7	8,0	7,8	8,0
Cetatea Albă	7,0	8,1	8,3	8,9	7,8	9,9
Cahul	5,6	5,4	5,4	5,5	6,9	6,3
Bucovina	10,0	12,4	12,8	12,8	10,4	13,5
Câmpulung	12,3	13,8	7,8	9,1	17,7	18,3
Storjineț	10,9	12,6	14,8	12,4	11,9	14,1
Platoul Transilvaniei și Transilvania de Nord	11,5	12,8	11,0	12,6	13,4	4,5
Brașov	15,6	15,2	15,8	16,6	17,4	15,4
Târnava Mare	15,0	15,8	14,2	15,8	17,6	18,0
Târnava Mică	14,2	14,3	14,5	15,1	14,9	14,2
Șesul Tisei	13,7	14,4	11,7	13,1	17,2	17,0
Satu Mare	9,3	11,6	8,1	11,2	13,3	13,7
Arad	14,5	15,7	11,5	13,7	18,9	18,8
Timiș Torontal	16,8	16,3	12,4	14,8	20,7	19,5

* Institutul Central de Statistică. *Statistica agricolă a României în 1937*, p. 88-89 și *Statistica agricolă a României în 1938*, p. 64-65.

Chiar și datele obținute astfel arată însă deosebirile mari dintre situația economică a diferitelor regiuni ale țării. Atât producția agricolă, cât și intensitatea creșterii vitelor de rentă din aceste regiuni arată o destul de mare concordanță cu *gradul de instrucție* al populației respective analizate cu câteva pagini mai înainte. Situația economică cea mai precară o prezintă Basarabia de nord și șesul Tisei (adică Munții Apuseni), centrele cele mai masive de neștiință de carte. Faptul că situația economică a Dobrogei și a șesului Dunării e mulțumitoare și întrece aproape pe cea a Transilvaniei din punctul de vedere al intensității creșterii vitelor, indică alți factori care intervin în determinarea situației economice a regiunilor țării, cum ar fi pe de o parte, așezarea favorabilă

în apropierea marilor debușee interne și a căilor de scurgere ale exportului și, pe de alta, *suprapopularea mai puțin acută*. În cazul Munteniei și într-o oarecare măsură în cazul șesurilor și regiunilor de deal ale Moldovei, gradul de instrucție, mai redus, e compensat, în activitatea economică a populației rurale agricole, prin stimulentele exercitate de apropierea Bucureștilor și a porturilor dunărene sau maritime. Iar în cazul Dobrogei intervine, pe lângă acest factor, posibilitatea de desfășurare a inițiativei economice, pe care o îngăduie stăpânirea unei suprafețe mai mari de pământ.

Ocupațiile anexe prezintă și ele deosebiri regionale însemnate, datorite cu deosebire gradului de instrucție și așezării. Pe când basarabeni, nevoiți să-și părăsească periodic sau temporar satul, ori locuitorii din *centrele de neștiință de carte ale Transilvaniei* (Maramureș, Bihor) sunt nevoiți să accepte muncile cele mai grele și mai slab retribuite (munca sezonieră agricolă în Dobrogea și șesul muntean, munca la lucrări publice, salahoria, muncile forestiere), locuitorii supranumerari ai *Ardealului central și de sud-est* obțin muncile mai ușoare și mai bine retribuite din Capitală și din orașe (servitori, oameni de serviciu, muncitori în fabrici). Locuitorii supranumerari din *Subcarpații Olteniei și Munteniei* se găsesc într-o situație intermediară, datorită așezării lor favorabile în raport cu Capitala și cu porturile și localitățile industriale ale Munteniei, centru economic și politic al țării. Datorită acestei așezări, ei au putut să-și însușească de mult și definitiv precupeția și celelalte forme de negoț ambulant din aceste orașe, precum și o bună parte din locurile de muncitori. *Moldova*, deși suprapopulată, participă în măsură mult mai redusă la exploatarea posibilităților de câștig lăaturalnice.

Diferențele ce subzistă în cadrul fiecărei regiuni, între situația economică a exploatărilor egal de înzestrate cu mijloace de producție, datorită factorilor individuali, se sustrag încă puțințelor de precizare.

C. Situația economică a populației rurale neagricole

O șeptime (3,4%) din populația totală rurală trăiește, cum am văzut, din ocupații neagricole. Cum în aceste ocupații venitul muncii capului de familie ajunge, în genere, pentru întreținerea întregii familii și nu găsim, în cadrul lor, membri de familie „ajutători“, populația activă în profesii neagricole nu reprezintă decât 9,4% din totalul populației active rurale; întreținută rurali din profesii neagricole reprezintă, însă, 19,5% din totalul întreținută rurali.

Importanța cea mai mare revine, dintre ocupațiile care nu constau în exploatarea solului, în cazul populației rurale, diverselor „industrii“, care cuprind atât meseriașii rurali, cât și muncitorii, salariații și patronii întreprinderilor industriale și miniere, *posturilor la instituțiile publice, comerțului și întreprinderilor de transport*.

**DISTRIBUȚIA PROCENTUALĂ A POPULAȚIEI RURALE
PE CLASE PROFESIONALE (1930)**

Clase profesionale	Populația totală	Populația activă	Întreținuți
România	14.405.989	8.685.998	5.719.999
Exploatarea solului	86,6	90,6	0,5
Exploatarea subsolului	0,8	0,5	1,4
Industria metalurgică	1,0	0,7	1,6
Industria lemnului	1,0	0,7	1,5
Construcții	0,5	0,3	0,8
Industria textilă și manufacturieră	1,2	1,0	1,4
Industria alimentară, tutun	0,6	0,4	1,0
Industria chimică, hârtie, tipar	0,2	0,1	0,3
Alte întreprinderi industriale, necunoscute	*	*	0,1
Credit, reprezentanțe, agenții	*	*	*
Comerț	1,6	1,3	2,0
Transport	1,3	0,7	2,3
Instituții publice	2,3	1,8	3,0
Diverse	2,4	1,6	3,7
Nedeclarate	0,2	0,2	0,3

* Mai puțin decât 0,1

Populația rurală care trăiește din aceste ocupații neagricole se află, în parte, în situația economică a populației rurale agricole țărănești, în parte în situații asemănătoare populației urbane burgheze și muncitorești. Meseriașii rurali și muncitorii industriali din întreprinderile manufacturiere se găsesc în situația claselor mijlocii și dependente ale populației rurale agricole țărănești. Funcționărima rurală și negustorii trăiesc, în genere, stilul de viață urban și se găsesc, în sat, pe picior de egalitate cu chiaburii și gospodarii cu stare, sau, în caz că sunt titrați („liber profesioniștii“ din tabelul 6), deasupra lor. Muncitorii industriali din metalurgie și minerii, în schimb, se găsesc într-o situație economică, ce îmbină trăsăturile stilului de viață al claselor dependente ale țărănimii cu trăsăturile stilului de viață proletar.

Ca atare, problemele culturale și sanitare, pe care le ridică populația rurală neagricolă, sunt eterogene și se aseamănă cu problemele categoriilor profesionale ale claselor și ale stilurilor de viață pomenite.

a) *Meșteșugarii și muncitorii.* Cele șapte clase profesionale industriale din tablou cuprind atât meseriașii rurali cu calfele și ucenicii lor, cât și pe patronii, salariații și muncitorii întreprinderilor industriale așezate în sate. Cum numărul patronilor de întreprinderi industriale este foarte redus în raport cu numărul meseriașilor patroni, putem socoti că numărul patronilor rurali din industrii

întreze cu puțin cifra acestora din urmă, care însumează 137.423. *Meseriașii patroni din sate* se cifrează, deci, la 130.000. Numărul muncitorilor din întreprinderile industriale propriu-zise rurale poate fi stabilit prin deducții similare. El reprezintă partea mai mare a salariaților din categoriile profesionale industriale, care cifrează 114.621. *Numărul muncitorilor din întreprinderile industriale rurale* se ridică deci, la 70–80.000, pe când restul de 40–50.000 poate fi socotit că reprezintă *numărul calfelor plătite ale meseriașilor rurali*. Restul de 35.890 al populației active în întreprinderile industriale rurale este constituit, aproape în întregime, din ucenicii acelorași meseriași patroni.

Adăugând marea majoritate a celor 38.221 salariați în exploatarea subsolului și numărul de 45.630 al salariaților din transporturi (personal inferior C.F.R., în majoritatea cazurilor), la totalul muncitorilor din întreprinderile industriale rurale, obținem cifra totală, de aproximativ 130–140.000 a muncitorimii rurale.

Datele asupra situației economice a meseriașilor și a muncitorilor din întreprinderile industriale rurale lipsesc. În trăsături mari, se poate, însă, socoti că meseriașii se găsesc într-o situație comparabilă celei a țăranilor cu exploatare de sine stătătoare. Unele meserii, cum e îndeosebi olăria, nu asigură, e drept, celor ce se ocupă de ele, această situație. Cercetările întreprinse, în 1936, într-un sat de olari din apropierea Chișinăului, de Institutul Social Român din Basarabia, au arătat că aceștia trăiesc în condiții de muncitori agricoli⁶⁷. Situația economică a muncitorilor din întreprinderile industriale rurale și din transporturi este, dimpotrivă, în genere mai apropiată de cea a agricultorilor cu gospodării dependente.

Trăind o viață de stil în bună parte țăranesc, meseriașii și muncitorii industriali rurali ridică aceleași probleme culturale și sanitare ca și clasele de țărani cu care se aseamănă. În centrele industriale rurale propriu-zise, cele metalurgice și miniere îndeosebi, se pun însă, cum arată ancheta monografică a unui astfel de sat din Banat, pe care a întreprins-o în vara 1938, Institutul Social de la Timișoara, și problemele proletariatului industrial: alcoolismul, promiscuitatea⁶⁸.

b) *Funcționarii și comercianții*. Numărul de 114.498 al *funcționarilor rurali* ai instituțiilor publice nu rămâne cu mult în urma celui al meseriașilor rurali și al muncitorilor din întreprinderile industriale și miniere rurale și din transporturi. Deși salariile întregii funcționării românești sunt scăzute, iar cele ale funcționarilor din posturi rurale se găsesc la baza piramidei de salarizare,

⁶⁷ T. A. Știrbu, *Manifestări economice la Nișcani și Iurceni*, și S. Gonța, *Industria olăritului la Iurceni*, „Buletinul Institutului social român din Basarabia“ I (1938), p. 241–272, respectiv, p. 209–217.

⁶⁸ Dr. C. Grofșoreanu, *Influența industrializării asupra țăranului român*, „Sociologie românească“ IV (1939), 1–3, p. 22–24.

situația economică a funcționarilor este mulțumitoare în comparație cu cea a populației rurale agricole, dar și cu cea a funcționarilor din aceeași categorie care trăiesc în orașe ori când funcționarul respectiv are gospodărie.

În aceste cazuri, care sunt cele mai frecvente, acum se întâmplă în și mai mare măsură ceea ce Radu Rosetti consemnează despre starea dinaintea de 1907 a „albăstrimii rurale”⁶⁹. Știind să se folosească de numeroasele ajutoare și avantaje pe care le oferă administrația noastră, preocupată de instruirea și înzestrarea populației agricole rurale, ei izbutesc, ori de câte ori sunt chibzuiți și strângători, să-și agonisească gospodăria de nivelul chiaburilor sau, cel puțin, al țăranilor cu stare. Un procent însemnat din gospodăriile cu 10–50 și mai mari de 50 ha se află în mâna funcționarilor rurali.

Situația economică a celor 58.186 *patroni comercianți* se aseamănă mai mult cu cea a funcționarilor publici, decât cu cea a meșteșugarilor rurali. Și ei trăiesc, în genere, la nivelul urban și dispun de venituri comparabile cu cele ale țăranilor chiaburi ori cu stare.

c) *Liber profesioniștii și funcționarii titrați*, care întrec cu puțin cifra de 5.000, trăiesc pe de-a-ntregul în stilul de viață urban. Pretorii, judecătorii, medicii, farmaciștii, agronomii staționați în comune rurale n-au, de obicei, proprietăți agricole care să-i apropie într-un fel de viața înlesnită, dar totuși țăărănescă a chiaburilor și gospodarilor cu stare. În consecință, ei nu ridică în nici un fel problemele sanitare și culturale specifice populației rurale, ci probleme specifice, în bună parte psihologice, ce decurg din faptul izolării lor: elemente urbane, hotărâte să trăiască o viață de stil urban, în masa populației rurale, care trăiește aminteri.

IV. RIDICAREA ȚĂRĂNIMII ȘI DESCONGESTIONAREA AGRICULTURII

Privind situația culturală și economică a populației rurale a României în perspectiva procesului de ridicare a țăranimii la nivelul modern, am putut constata pe plan cultural, progrese însemnate în deprinderea științei de carte, dar o folosire încă redusă a acestui mijloc pentru însușirea realizărilor practice ale civilizației moderne; iar, pe plan economic, cu toate eforturile de organizare ale administrației și cu tot nivelul de producție ridicat al unei părți a exploatărilor agricole, pauperizarea treptată a majorității acestora datorită suprapopulării rurale crescânde⁷⁰. Folosirea redusă a posibilităților de însușire a civilizației

⁶⁹ Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, București, 1907, p. 600.

⁷⁰ Analiza funcțională a situației economice a gospodăriilor țăărănești se găsește în studiul lui Mircea Vulcănescu, *Excedentul populației agricole și perspectivele gospodăriei țăărănești*, „Sociologie românească” II (1937), 2–3, p. 95–100.

moderne, oferite de știința de carte și starea sanitară deficientă, se datoresc standardului de viață cu care e nevoită să se mulțumească, de pe urma acestei stări economice, o parte însemnată a populației rurale agricole din România.

Spre a duce mai departe acțiunea de ridicare a țăranimii la nivelul restului națiunii, ale cărei rezultate sunt decisive, e necesar să se lichideze în prealabil dificultatea creată de suprapopularea agricolă. *Acțiunea de ridicare a țăranimii a ajuns în coliziune cu sporul concomitent al populației rurale.* De pe urma acestui fapt, acțiunea aceasta nu poate fi continuată înainte ca agricultura, funcțiunea specifică țăranimii, să fi fost descongestionată de surplusul de populație, în raport cu mijloacele necesare de muncă. Excedentul acesta împiedică dezvoltarea agriculturii.

Acțiunea de educație economică nu mai e de ajuns pentru a soluționa criza populației țăărănești agricole din satele României. Acțiunea pentru mai buna lucrare a pământului, adoptarea de culturi speciale mai rentabile, extinderea creșterii vitelor, crearea de cooperative care să facă cu puțință o mai puțin oneroasă desfacere și aprovizionare, înzestrarea cu unelte, nu au eficacitate decât în cazul gospodăriilor țăărănești de sine stătătoare, adică cu mai mult de 3 ha de pământ. Celorlalte le lipsește puțința de a stăruii în agricultură, de a îmbunătăți an de an nivelul acesteia, proprietarii fiind siliți și deprinși de nevoi să-și agonisească traiul pe alte căi și să-și privească gospodăria numai ca scut împotriva nevoii mai negre. Dragostea de pământ e încă vie la mulți din acești plugari, lipsiți de puțința de a fi plugari; dar dorința lor de a câștiga, la orașe și cu munci neagricole, atât cât e necesar pentru întregirea gospodăriei, se realizează tot mai greu.

Pentru soluționarea crizei populației țăărănești agricole din satele României, e nevoie de o acțiune mult mai complexă decât este cea de intensificare, ce poate fi dusă de Ministerul Agriculturii cu organele și mijloacele sale proprii. *Industrializarea*, atât de deseori pusă în legătură cu problema suprapopulării, nu îngăduie nici ea lichidarea problemei; căci e vorba de a plasa o masă care depășește cifra actuală a muncitorimii industriale.

Spre a descongestiona agricultura, este necesară *o acțiune care să mobilizeze toate resursele și toate organele statului românesc în cadrul unui plan de lungă durată, pentru reorganizarea economiei rurale și plasarea surplusului de populație.* Eficace poate fi numai *folosirea concomitentă a tuturor posibilităților existente*⁷¹, de a spori capacitatea agriculturii noastre și de a plasa, în afara agriculturii, prisosuri de populație. Adică, pe de-o parte crearea de debușuri externe pentru produse specializate (plante alimentare, industriale,

⁷¹ A. Frunzănescu, *Evoluția chestiunii agrare în România. Privire istorică. Aspectele actuale. Tendințe*, București, 1939. Aici sunt trecute în revistă o serie din remediile situației prezente a agriculturii.

produse animale); reorganizarea sau mai bine zis organizarea pieții interne, în așa fel încât posibilitățile pe care le oferă să nu profite numai câtorva regiuni; măsuri care să îngăduie populației rurale o valorificare mai remuneratoare și o aprovizionare mai puțin oneroasă; bonificarea părții mai mari a considerabilelor suprafețe inundabile și bălților, ce se mai găsesc în țară (500–600.000 ha) și derivarea spre ele a unor populații supranumerare cu pricepere agricolă. Colonizări interne în regiunile cu populație relativ rară (Dobrogea, Basarabia de sud); răscumpărarea de către stat, a moșiilor exploatare în dijmă și parcelarea lor; promovarea ocupațiilor anexe cari întregesc agricultura; reglementarea și îmbunătățirea situației muncitorilor agricoli. Pe de altă parte, localizarea de industrii de transformare în centrele agricole suprapopulate (promovarea stabilirii la orașe a muncitorilor flotanți), prin măsuri de protecție acordate muncitorimii (construcții ieftine, credite, extinderea acțiunii „Muncă și voie bună“ etc.); reglementarea în așa fel a meseriilor încât să poată primi un număr crescând de ucenici; lucrări publice mari, care să ocupe an de an prisosul de muncitori agricoli; organizarea negoțului ambulant permanent.

Din deosebiri regionale decurg o serie de indicații, atât pentru conducerea acțiunii de civilizare a păturii rurale, cât și pentru lichidarea supra-populării rurale. *Diferențierea măsurilor*, după situația specifică a fiecărei regiuni este un alt comandament de a cărui respectare atârână succesul întregii acțiuni de descongestionare a agriculturii și de ridicare a țăranimii românești.

STAREA CULTURALĂ ȘI ECONOMICĂ A POPULAȚIEI RURALE DIN ROMÂNIA

Publicat în „Revista de Igienă socială“ X (1939), 1–6, p. 212–263.

A.G. a redactat textul de față pe când se afla în concentrare. Într-o scrisoare adresată Ștefaniei Cristescu, el scria: „Dragă Ștefania, propunerea de desconcentrare a colonelului meu a fost respinsă. Între timp noi am traversat Dobrogea, într-o noapte și o zi de marș greu. Am sosit la Siliștra în zorii zilei de azi. Mulțumiri pentru împrumut; am fost azi la poștă. Orașul e curat și spălățel, în centru, și pitoresc, oriental și plin de noroi spre margini. Aș vrea să vin la București duminică, să iau cifrele și datele, de care am nevoie pentru un articol făgăduit D-rului Banu.“ (Siliștra, marți 28 noiembrie 1939).

Titlurile din sumarul general al studiului și cele ale subcapitolelor respective în text sunt de multe ori diferite, permițând recuperarea unor alternative nerezolvate pe deplin în redactare. Astfel, în titlul părții I-âi, avem în sumar forma *trebuie privită* și în corpul textului: *trebuie interpretată*. La punctul I, sumarul conține *Pătrunderea științei de carte*, iar în text apare *Răspândirea științei de carte*. În partea a III-a, punctul 5 se intitulează în sumar *Veniturile anexe ale populației rurale agricole* și în corpul textului: 5. *Căile pe care populația agricolă rurală caută îmbunătățirea standardului de viață*. Tot sub III, la punctul 6, în sumar apare *Suprapopularea agricolă a României rurale*, pe când în text întâlnim: 6. *Suprapopularea agricolă a României*. În partea III C, formularea din sumar — *Populația rurală neagră* — are drept corespondent în corpul textului: *C. Situația economică a populației rurale neagră*. În sfârșit, titlul din sumar al părții a IV-a (*Ridicarea țăranimii și descongestionarea agriculturii*) apare inversat în corpul textului (*IV. Descongestionarea agriculturii și ridicarea țăranimii*).

Textele incluse în volumul D. Gusti, *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor 1932–1933*, la care se referă A.G. în nota 5 sunt: (1) *Date statistice asupra situației de fapt [a învățământului în România]*, p. 3–355, reprodus la începutul volumului de față; în acest studiu, A.G. prezintă situația învățământului românesc în anul 1931–1932, la intrarea în funcția de Ministru a lui D. Gusti; (2) *Anchete*, p. 357–432, consacrat în special anchetei asupra școlii primare — prima de acest fel în România — întreprinsă de D. Gusti între august 1932–noiembrie 1933, în care A.G. a avut un rol important în prelucrarea datelor; și (3) D. Gusti, *Obligativitate și frecvență școlară* (p. 569–595).

În nota 12, A.G. se referă la vol. III al lucrării *60 sate românești*, intitulat *Starea sanitară și starea culturală, prezentată de Dr. D.C. Georgescu și Anton Golopenția*, care, așa cum am arătat în adnotările la studiul *Gradul de*

modernizare al regiunilor rurale ale României (unde am prezentat și structura de ansamblu a lucrării *60 sate românești*), s-a pierdut în șpalt. În fapt, referirile din studiul de față sunt printre puținele care ne permit să cunoaștem mai în amănunt conținutul acestui volum.

Menționat în nota 18, studiul lui D. Gusti intitulat *Starea de azi a satului românesc. Întâiele concluzii ale cercetărilor întreprinse în 1938 de echipele regale studentești* a apărut, în calitate de studiu introductiv, în vol. I al lucrării *60 sate românești*.

Recensământul general al populației din 1940, la ale cărui rezultate probabile se referă A.G. în acest articol, a avut loc, în fapt, abia în anul 1941. Vezi în legătură cu această întârziere și cu consecințele ei, adnotările și comentariile la articolul *Structura socială a României*.

Am vorbit despre publicarea rezultatelor recensământului din 1930, la care se referă A.G. în nota 21, în adnotările și comentariile la *Recensământul românesc din 1930 văzut de statisticieni germani*.

Textul dens al acestui articol trebuie pus în legătură cu viziunea de redactor al „Sociologiei românești“ (în care au apărut multe dintre articolele comentate în cadrul lui) și, mai ales, cu munca desfășurată în vara anului 1938 pentru efectuarea și redactarea lucrării *60 sate românești*. El ne face să regretăm, odată mai mult, dispariția vol. III al acestei lucrări, redactate de A.G. și Dr. D.C. Georgescu și marchează unul din momentele de maturitate a reflecției, sociologice pe cât statistice, a autorului.

Într-o recenzie la „Alexandru Alimăneșteanu, *Problema brațelor de muncă*, București: Imprimeria Independența, 1940 [și] Ing. C. Ianculescu, *Organizarea producției agricole prin asociațiuni rurale*, Buc.: Socec, 1940“, „Independența economică“ XXIII (1940), 5–6, p. 82–85 (pe care am reprodus-o în vol. I-âi al *Operelor*), A.G. continuă ideea dezvoltată în partea finală a studiului de față, vorbind despre eforturi de stat multiple armonizate pe termen lung pentru schimbarea trainică a calității vieții și muncii în România. Unitatea de ton este impresionantă: „Este necesară reorganizarea agriculturii românești. Dar nu numai în perspectiva producției agricole. Ce folos dacă ne-am asigura exportul de produse agricole pentru viitor, în schimbul unor neajunsuri pentru păturile largi și de temei ale poporului, sau chiar a[1] păstrării situației puțin mulțumitoare și labile de azi a acestor pături? Am avea export și ne-am primejdui poporul și statul./ Trebuie să se termine epoca planurilor de reorganizare a agriculturii în perspectiva producției agricole, a reorganizării industriei în perspectiva producției industriale, a reorganizării administrației în perspectiva nevoilor strict administrative etc. Trebuie să ajungem să reorganizăm fiecare din aceste sectoare ale vieții naționale în perspectiva intereselor de ansamblu ale *poporului românesc*. Interesele producției agricole, ale producției industriale, ale

administrației trebuie puse de acord cu cerințele unei reorganizări trainice, în care toate păturile poporului să aibă asigurată o existență productivă. Automatizările de sectoare duc la descompunere, nu la integrare națională. / Este necesar să se elaboreze planuri pentru fiecare sector al vieții economice; dar fiecare din aceste planuri nu poate fi pus în aplicare decât după ce a fost coordonat, în perspectiva intereselor generale ale națiunii, cu planurile de organizare ale tuturor celorlalte sectoare ale vieții economice și sociale“ (p. 84–85).

STRUCTURA SOCIALĂ A ROMÂNIEI. CONTRIBUȚIA RECENSĂMÂNTULUI DIN 1941 LA LĂMURIREA PROBLEMEI

Republicat în volumul Institutului Central de Statistică. *Recensământul României din 1941. Lămurirea opiniei publice. Proclamații și apeluri. Studii, articole, reportaje, umor. Insigne, medalii, afișe*, București 1941, p. 67–70. Articolul apăruse anterior în „Excelsior“ VI (1941), nr. 16.

Recensământul României din 1941 a apărut imediat după efectuarea recensării, în faza verificării lucrărilor, spre a reaminti „țelurile urmărite prin recensământ, de conducerea statului, pe plan politic, de conducerea recensământului pe plan tehnic, precum și așteptările, transpuse în presă, ale opiniei publice românești“ (p. VII). În *Prefața* din care am citat rândurile de mai sus, prof. Octav Onicescu, Președintele Recensământului General al României din 1941, nota: „Întârzierea recensământului cu mai mult de un an n-are nici o justificare decât nepăsarea pentru marile interese ale țării unită cu necunoașterea adevăratelor probleme care trebuie să preocupe organizarea statului. Dacă administrația românească își făcea în decembrie 1939, sau în ianuarie 1940, datoria și executa cu organele, admirabil pregătite, ale Institutului Central de Statistică, recensământul la care era obligată, dureroasa dezbateri privind fruntariile țării ne-ar fi găsit mult mai pregătiți. Datele proaspete, corespunzând exact situațiilor, ar fi avut poate mai mare greutate. Și chiar de n-ar fi fost așa, am fi păstrat un inventar precis al oamenilor și bunurilor ce ni s-au luat, / Neadevărurile care circulă prin cancelarii asupra situației demografice a teritoriilor pierdute n-ar mai fi fost posibile și numărul celor ce sunt convinși de dreptatea noastră ar fi cu mult mai important și cu mai puțină osteneală din partea noastră./ Această greșeală a întârzierii recensământului în așteptarea unui moment oportun e merită să ne arate în chip definitiv că actele care privesc viața statului trebuie făcute cu un program rigid, cu sentimentul permanenței, și nu după inspirație sau capriciu de oportunitate“ (p. VII–VIII).

În recenzia „Alexandru Alimăneșteanu: *Problema brațelor de muncă*, București, Imprimeria Independența, 1940; Ing. C. Ianculescu: *Organizarea*